

Ru'yetullahla İlgili Âyetlerin Bağlam Esaslı Değerlendirilmesi

Context-Based Evaluation Of Verses Related To Ruyetullah

Dr. Lokman Bedir

İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

e-posta: lokman.bedir@inonu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-7735-5171

Öz: Kur'ân-ı Kerim'i sağlıklı bir şekilde anlama hususunda *bağlam* son derece önemli bir etkidir. *Bağlam* olgusu; iç ve dış bağlam olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. İç bağlamı âyet, pasaj, sure ve konu bağlamı şeklinde; dış bağlamı ise âyetlerin iniş yeri, zamanı, zemini, ayetlerin iniş nedeni gibi hususlar kapsamında değerlendirmek mümkündür. İç bağlam unsurlarından âyet, pasaj ve sure bağlamının tevkîfi olduğu, ehline bilinen bir gerçektir. Bundan hareketle, peş peşe gelen âyetlerin birbiriyle bağlantısı veya alakası olmayıp rastgele bir diziliş içerisinde olduğunu söylemek, ilmi gerçeklere aykırı olduğu gibi; bu fikrin halis bir niyet içerdiği de düşünülemez.

Bu çalışmamızda *Kur'ân'da ru'yetullâh* konusunu bağlam esaslı inceleyeceğiz. Bağlam (siyak-sibak) esas alınarak *ru'yetullâh* mevzusu incelendiğinde; *ru'yetullâh*ın dünyada olmadığı, ancak âhirette gerçekleşeceği anlaşılacaktır. Zira *ru'yetullâh*ın olmadığını ifade eden âyetler incelendiğinde, bu âyetlerin siyak ve sibakında (öncesinde ve sonrasında) dünya hayatından bahsedildiği; *ru'yetullâh*ın olduğunu ifade eden âyetler incelendiğinde ise, bu âyetlerin siyak ve sibakında âhiret hayatından bahsedildiği açık ve net bir şekilde görülecektir.

Ru'yetullâh (Allah'ın müminler tarafından görülmesi) meselesi itikadî mezheplerin ihtilaf ettikleri konulardandır. Ehl-i sünnet, *ru'yetullâh*ın ancak ahirette gerçekleşeceğini akli ve nakli delillere dayanarak ispat etmeye çalışırken; Mu'tezile gibi bazı itikadî mezhepler bunun her iki dünyada da mümkün olmadığını savunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Bağlam, Tevkîfi, Ru'yetullâh, Dünya, Âhiret
Abstract

In terms of understanding the Qur'an in a healthy way, the context mentioned above is an extremely important factor. Context phenomenon; internal and external

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 03 Aralık/December 2019

Kabul Tarihi / Accepted: 04 Aralık/December 2019

Yayın Tarihi / Published: 01 Ocak/January 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ocak-Haziran /January-June

Bedir, Lokman, "Ru'yetullahla İlgili Âyetlerin Bağlam Esaslı Değerlendirilmesi", YIL: 13, C: 13, S: 25, 61 – 88.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, iThenticate intihal programıyla tarandıktan sonra, iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

context. Its internal context is in the form of verse, passage, surah and subject context; the external context of the verses, landing place, time, backdrop, such as the cause possible to evaluate the scope. It is a fact that the verse, passage and surah context of the internal context elements are tevkîfî. Therefore, to say that successive verses are not connected or related to each other and are in a random order, as it is contrary to scientific facts; it cannot be considered that this idea contains a pure intent.

In this study, we will examine the issue of ru'yetullâh in the Qur'an based on context. Context (siyak-sibak) is examined on the basis of the rissue; it will be understood that the ru'yetullâh is not in the world but will be realized in the hereafter. Because, when examining the verses expressing the absence of ru'yetullâh, these verses before and after the world life is mentioned; When examining the verses that states that there is ru'yetullâh, it will be seen clearly that these verses are mentioned in the hereafter and the life of the Hereafter.

The question of ru'yetullâh (Allah's being seen by the believers in the hereafter) is one of the controversies of the sects of faith. Ahl al-Sunnah, while trying to prove that the ru'yetullâh will only take place in the Hereafter on the basis of mental and transplant evidence; Some sects of faith such as Mu'tezile have argued that this is not possible in both worlds.

Key Words: Commentary, Context, Tawkîfî, Ru'yetullâh, World, Hereafter

Giriş

Çalışmamızın konusunu İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren tartışmalı hususlardan olan *ru'yetullâh* oluşturmaktadır. Çalışmamızın konusu büyük bir önemi haizdir. Ancak çalışmamızı daha da önemli kılan *ru'yetullâh*ın, ilgili âyetler muvacehesinde bağlam esaslı değerlendirilmesidir. Bu vesileyle çalışmada; *ru'yetullâh* ile ilgili âyetleri bağlam esaslı değerlendirerek bu husustaki tartışmalara olumlu katkıda bulunmayı amaçladık. Çalışmamızı *ru'yetullâh* çerçevesinde tartışma konusu olan âyetlerle ve ilgili âyetlerin tefsirleriyle sınırlı tuttuk. Mevzumuzun aydınlatılması adına ilk dönem lügatleri, furuk, vücuh ve nezâir kaynakları başta olmak üzere konuyla ilgili klasik ve modern tefsirlere ve tefsirin vazgeçilmezi olan hadis kaynaklarına başvurduk.

Kur'ân-ı Kerim, Allah (cc) tarafından Cebrail (a.s) aracılığıyla 23 yıl gibi bir zamanda Hz. Muhammed'e (a.s.m) indirilmiş ve Rasûlullâh'ın ta'limiyle vahiy kâtipleri tarafından yazıya geçirilmiştir. Peyderpey indirildiği için sonradan indirilen âyetlerin yerleri, yani hangi surenin hangi kısmına konulacağı hususu önem arz etmektedir. Vahyin yazımındaki uygulamadan; bu hususun, vahiy kâtiplerinin veya Hz. Peygamberin inisiyatifinde olmadığı, bilakis tevkîfî olduğu anlaşılmaktadır. Tevkîflikten maksat, farklı zaman ve mekânlarda nâzil olan âyetlerin, Cenâb-ı Allah'ın muradına uygun olarak, Cebrail'in (a.s) Hz. Peygambere bildirdiği şekilde surelerdeki yerlerine yerleştirilmesidir.¹

¹ Bu hususu ifade etme babında Hz. Osman'ın, Hz. Peygamberden naklettiği bir hadis şöyledir: *إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الزَّمَانُ يُنَزَّلُ عَلَيْهِ مِنَ السُّورِ ذَوَاتِ الْعَدَدِ ، وَكَانَ إِذَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ السُّورَةَ يَدْعُو بَعْضَ مَنْ يَكْتُبُ عِنْدَهُ*

Ayetlerin bağlamının rastgele oluşturulduğunu söylemek veya düşünmek insaflı bir fikrin varacağı sonuç değildir. Akl-ı selimle düşünüldüğünde tüm âyetlerde olduğu gibi, ru'yetullâhı konu edinen âyetlerin de, bulunduğu kısımlara tevkîfî olarak yerleştirildiği sonucu zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır.

İlgili âyetler ve hadisler incelendiğinde, Allah (cc)'ın cennetliklere sunacağı en büyük nimetlerden birinin ru'yetullâh olduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle ru'yetullâh, âhiret yolculuğu cennetle noktalanen müminlerin mazhar olacağı çok yüce ve eşsiz bir şereftir. Kâfirler ise cennetten ve oradaki türlü türlü nimetlerden yoksun kalacak olmalarının² yanında ru'yetullâh gibi eşsiz şereften de mahrum kalacaklardır.³

Ru'yetullâh tabiri, görmek anlamına gelen "ru'yet" kelimesi ile "Allah" lafzının izafet tamlaması şeklinde bir arada kullanılması sonucu oluşan bir terimdir. Ru'yetullâh lafzının, bu şekliyle Kur'ân-ı Kerimde ve hadis-i şeriflerde kullanımı mevcut değildir. ^{النَّاظِرَةَ} (el-Kıyâme 75/23) âyetinde ru'yetullâh'ın olacağı ifade edilirken Allah lafzı yerine Rabb lafzı kullanılmıştır. Ru'yetullâhın olacağını dile getiren sahih hadislerde de Allah lafzı yerine Rabb lafzının kullanıldığını görmekteyiz.⁴ Ru'yetullâh kelimesi ise, başta îtikâd kitapları olmak üzere zaman içerisinde literatürde yerini almıştır.

Ru'yetullâh manasını ifade bağlamında Kur'a-ı Kerim'de "nazar",⁵ "lika",⁶ "Ziyâde"⁷ ve "mezid"⁸ kavramlarının kullanıldığını görmekteyiz.

"Ru'yet" kelimesi müteaddî olup lügat anlamı itibariyle, -ister dünyada olsun ister âhirette olsun- gözle görmek, görünürde olan şeyi fark etmek anlamlarına gelmektedir.⁹

، يَقُولُ : " ضَعُوا هَذَا فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا " ، وَيُنزَّلُ عَلَيْهِ الْآيَاتُ ، فَيَقُولُ : " ضَعُوا هَذِهِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا " ، وَيُنزَّلُ عَلَيْهِ الْآيَةُ ، فَيَقُولُ : " ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكَّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا " "Resûlullah'a âyetler nazil olurdu. Ona âyetler nazil olduğunda vahiy kâtiplerini çağırır ve derdi: Şu âyetleri falanca surenin falanca kısmına koyunuz...". Tirmizî, *Tefsîru'l-Kur'an*, 3086; Mehmet Soysaldı, *Asırların İdrakine Kur'an Tarihi*, İstanbul 2015, 62.

² el-A'raf 7/50.

³ *Hayır, şüphesiz onlar, kıyâmet günü Rablerini görmekten mahrum bırakılacaklardır.* (el-Mutaffifin 83/15).

⁴ عن جرير بن عبدالله - رضي الله عنه - قال: كنا مع النبي - صلى الله عليه وسلم - فنظر إلى القمر ليلة بعني البدر، فقال: (إنكم سترون ربكم، كما ترون هذا القمر لا تضامون في رؤيته، ... Buhari, *Mevakit*, 16; *Kitâbu't-tefsîr*, 2; Müslim, *Zühed*, 16; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 20; Tirmizî, *Sıfâtı cennet*, 17.

⁵ el-Kıyâme 75/23.

⁶ el-Kehf 18/110; el' Ankebût 29/5.

⁷ Yûnus 10/26.

⁸ Kaf 50/35.

⁹ Ferâhidî, Halil b. Ahmed El Ferâhidî, *Kitabu'l Ayn*, I-IV (1. Baskı), Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 2003, 2/83; Ebû Nasr, İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh Fi'l-Lüga*, I-VII (2. Baskı) Dâru'l-İlm, Beyrut 1990, 6/2347; Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er- Râğib el- İsfelhâni, *El-Müfredat fi Garîbi'l-*

Terim olarak ise, Allah (cc)'ın âhirette görülmesi, yani cennet ehlinin Cenâb-ı Hakkı gözleriyle görmeleri demektir.¹⁰ Ehl-i Sünnete göre *ru'yetullâh* aklen caiz, naklen vaciptir.¹¹ İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan sûfler de *ru'yetullâh* konusunda icma' ve ittifak etmişlerdir.¹²

Ru'yetullâh, en çok Mu'tezile ile Ehl-i sünnet arasındaki ihtilaflı meselelerden görünse de Ehl-i sünnetin kabul ettiği *ru'yetullâhı*, Mu'tezile'nin yanında Neccâriye, Hâricîler ve Zeydî'ler reddeder.¹³ Hatta Mu'tezile, *ru'yetullâhı* kabul edenlerin küfre girdiklerini söyler.¹⁴ Ehl-i sünnete göre cennet ehli, cennette bizzat gözleriyle, teşbih (benzetme), kemiyet (sayı) ve mahlûkatla Allah (cc) arasında bir mesafe ve sınırlama olmaksızın Allah (cc)'ı göreceklerdir.¹⁵

Ru'yetullâhı konu edinen bu çalışma iki başlık halinde ele alınacak olup, birinci başlıkta, *Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamada bağlamın önemi*; ikinci başlıkta ise *Kur'ân'da ru'yetullâhın bağlam esaslı değerlendirilmesi* üzerinde durulacaktır.

1. Kur'ân-ı Kerim'i Doğru Anlamada Bağlamın Önemi

Kur'ân âyetlerini doğru ve sıhatli bir şekilde anlamada son derece önemli olduğunu zikrettiğimiz bağlamı, iç ve dış bağlam olarak değerlendirmek mümkündür. İç bağlamdan kastımız, özetle de yer verdiğimiz üzere, "âyet, pasaj, sure ve konu" bağlamıdır. Bunların yanında, âyette kullanılan edebî dil ve üslup özellikleri de iç bağlam kapsamında

Kur'an, I-II, Nezâr Mustafa el-Bâz, Tsz. 275; Cürçânî, Ali bin Muhammed es-Seyyid Eş-Şerif Cürçânî, **Mu'cemu't-Ta'rifat**, Fazilet Yayınları Kahire h:1403, 94.

¹⁰ Fikret Karaman, **İslamî İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar**, Çelik Yayınları İst. 2015, 209; Hüda-verdi Adam, **Bazı Kelam Problemleri**, (1. Baskı), Değişim Yayınları Sakarya 1998, s. 85.

¹¹ Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Eş'arî, **Kitâbu'l-Luma' fî Reddi 'Âlâ Ehli'z-Zeygi ve Bida'**, Matbaatu Misriyye, Kahire 1955, 61; Ahmet Saim Kılavuz, **Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş**, Ensar Neşriyat, İst. 1998, 230; ayrıca geniş bilgi için bkz. Hüda-verdi Adam, **Bazı Kelam Problemleri**, (1. Baskı), Değişim Yayınları Sakarya 1998. 85-96.

¹² Kelâbâzî, Ebubekir Muhammed b. İshak Buhari Kelâbâzî, Thk. Ahmed Şemsüddin, **et-Taarruf Limezhebi Ehli't-Tasavvuf**, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut 1993, 44. Bir Sûfi olan Abdulkadir Geylani'nin şu duası ru'yetullâhı kabul ettiğini açıkça göstermektedir: "Allah'ım bizi dünyada varlığını (mevcudiyetini) kalb gözüyle görenlerden eyle! Ahirette ise baş gözü ile (cemaline) bakanlardan (temaşa edenlerden) eyle!" bkz. Abdulkadir Geylani Fethü'r-Rabbânî, 52. Meclis. <http://www.abdul-kadirgeylanidernegi.net/?Bid=517152>. Erişim Tarihi: 02.12.2019.

¹³ Nüreddin Es- Sâbûnî, **Mâtürîdiyye Akâidi**, (7. Baskı), Çev. Bekir Topaloğlu, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ank. 2000, 92;

¹⁴ Hulusi Arslan - Mustafa Bozkurt, **Sistematik Kelam**, (1. Baskı), TDV Yayınları Ank. 2015, 403.

¹⁵ İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Numan b. Sâbit El- Kûfî, **El- Fıkhü'l- Ekber**, (1. Baskı), Şerh; Aliyyü'l-Kâri El-Hanefî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyi, Beyrut 1995, 136-137; İmam-ı A'zam, **İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri**, Çeviri: Mustafa Öz, İfav, İstanbul 1992, 90; Ebu'l-Yusr Muhammed Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akaidi**, (3. Baskı), Trc. Şerafettin Gölcük, Kayıhan Yayınları İst. 1994, 110; Ahmet Hamdi Akseki, **İslam Dini**, (31. Baskı) Gaye Matbaası, Ankara 1933, 89.

değerlendirilebilir. Dış bağlamdan kastımız ise âyetlerin iniş yeri, zamanı, zemini, sebebi nüzulü gibi hususlardır.¹⁶ Kur'an-ı Kerim, sözün bağlamının önemini: “Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi iman ile dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır.” (en-Nahl 16/106) vb. âyetlerle ortaya koymaktadır.

23 yıl gibi bir zamanda peyderpey nazil olan âyetlerin, Hz. Peygamberin öğretmesiyle vahiy kâtipleri tarafından Kur'an'daki yerlerine kaydedilmesi icma-i ümmete mazhar olmuş bir husustur. Ve bu kayıt işlemi tevkîfidir. Bu tevkîflik sonucunda Kur'an-ı Kerim'in iç bağlamı oluşmuştur. Oluşan iç bağlamı, siyak-sibak kavramlarıyla da ifade etmek mümkündür. Ancak bağlam kelimesinin daha kapsamlı olduğu ortadadır. Zira siyak-sibak kavramlarıyla sadece iç bağlam kastedilirken; bağlam kelimesi, dış bağlam dediğimiz “âyetlerin iniş yeri, zamanı, zemini, sebebi nüzulü” gibi hususları da kapsamaktadır. Bu itibarla Kur'an'da yerlerini alan âyetler, bağlamlarından koparılarak değerlendirildiğinde çok problemlili yorumlar ortaya çıkmaktadır. Bağlam esaslı değerlendirmelerde bulunmak buna mani olmanın yollarından biridir.¹⁷

Kur'an-ı Kerim'i anlama hususunda tefsire dair birçok ilim dalı vardır. Onlardan biri de *vücûh ve nezâir*dir. *Vücûh ve nezâir* ilmi bağlam için vazgeçilmezdir. *Vücûh ve nezâiri* Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî (ö. 597) şöyle izah eder: “Kur'an'da aynı anlama gelen farklı yerlerdeki kelimelere *nazîr* denirken; aynı kelime farklı yerlerde farklı anlamlarda ise buna da *vücûh* denir.”¹⁸ *Vücûh ve nezâir*in Kur'an'daki gerçekliği dikkate alınmadan yapılacak yorumlar eksik olacağı gibi bazen de maksadının aksine yorumlara sebep olabilir. Bu sebeple Kur'an âyetleri iç bağlam çerçevesinde yorumlanırken aşağıdaki esaslar önem arz etmektedir:

1. Kur'an âyetlerinin doğru anlaşılması ve yorumlanmasında ilk bakılacak şey şüphesiz ki, âyetin kendi iç bütünlüğüdür. Bu hususa şu âyeti örnek vermek mümkündür: *الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ* *Faiz yiyenler (kabrilerinden), şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar. Bu hal onların «alım-satım tıpkı faiz gibidir» demeleri yüzündendir. Hâlbuki Allah, alım-satımı helâl,*

¹⁶ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Öz, *Kur'an-ı Anlamada Bağlam*, (1. Baskı), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016, 29-32.

¹⁷ Birçok müfessir âyetleri tefsir ederken bağlamı dikkate almışlardır. Bu müfessirler ve tefsirleri için Bkz. Mehmet Faik Yılmaz, *Âyetler ve Süreler Arasındaki Münasebet*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009, 39-97.

¹⁸ Cemâleddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî, *Nüzhetü'l-E'yüni'n-Nevâzir Fi İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir*, (Thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî) Risâle, Beyrut 1987, 83.

faizi haram kılmıştır. Bundan sonra kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişte olan kendisininindir ve artık onun işi Allah'a kalmıştır. Kim tekrar faize dönerse, işte onlar cehennemliktir, orada devamlı kalırlar. (el-Bakara 2/275). Eğer bu âyetin tamamı dikkate alınmadan sadece “şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden kalktığı gibi kalkarlar” kısmına bakılacak olursa bütün faiz yiyenlerin âhirette aynı şekilde kalkacakları anlaşılır. Hâlbuki âyetin devamında, onların böyle fena bir durumda kalkacak olmalarının sebebi zikredilir: “Bu hal onların «alım-satım tıpkı faiz gibidir» demeleri yüzündendir.” Bu durum, bir âyetin evvela kendi iç bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁹

2. Bir âyet değerlendirilirken, ikinci olarak pasajı esas alınmalıdır. Pasaj bağlamının dikkate alınması gerektiğine ise şu âyeti örnek verebiliriz: ذُوَّكَرَّ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ “Tat bakalım. Hani sen kendince üstündün, şerefliydin!” (Duhân 44/49). Bu âyette yer alan الْعَزِيزُ ve الْكَرِيمُ kelimeleri hakiki anlamlarında değil, istihza yoluyla mecaz anlamlarında kullanılmışlardır. Bu durum âyetin içerisinde bulunduğu siyak ve sibakdan anlaşılmaktadır. Zira bu âyetin öncesinde günahkârların cehennemdeki durumlarından bahsetmektedir. Bu sebeple Allah (cc), kendisine ait olan bu iki yüce isimle (الْعَزِيزُ ve الْكَرِيمُ) cehennemdeki günahkârları mecâzen değil de gerçek anlamda nitelemesi mümkün görünmemektedir.²⁰

Bilindiği üzere sureler uzunluk açısından; uzun, orta ve kısa sureler olarak olmak üzere üç grupta değerlendirilmektedir. Uzun ve orta uzunlukta olan sureler genellikle birden fazla konuyu ele alırken, kısa sureler genellikle tek bir konu işlerler. Bundan dolayı bir âyet değerlendirilirken, üçüncü olarak da âyetin içinde bulunduğu sure esas alınmalıdır. Sure bağlamının dikkate alınması gerektiğine ise bu hususa iyi bir örneklik teşkil eden Mâûn suresini örnek verebiliriz: “Dini yalanlayanı gördün mü? İşte o, yetimi itip kakar; Yoksulu doyurmaya teşvik etmez; Yazıklar olsun o namaz kılanlara ki, onlar namazlarını ciddiye almazlar. Onlar gösteriş yapanlardır; hayra da mâni olurlar.” (el-Mâûn 107/1-7). Başka surelerde namaz kılanlar övülürken; bu surede namaz kılanlar için “Yazıklar olsun o namaz kılanlara” ifadesinin kullanılması, sure bütünlüğü gözetilmeksizin anlaşılabilir. Zira surenin bütünü dikkate alınca; “Yazıklar olsun o namaz kılanlara” ifadesiyle kastedilenlerin bütün namaz kılanlar değil, bilakis; dini yalanlayıp yetimi itip kakan, yoksulu doyurmaya teşvik etmeyen, kıldığı namazları ciddiye almayan, bunları yapsa da gösteriş için yapan ve hayra da mâni olan kimselerdir.

¹⁹ Geniş değerlendirme için bkz. Halis Albayrak, **Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine**, Şule Yayınları, (3. Baskı) İstanbul 1996, 44-45.

²⁰ Geniş değerlendirme için bkz. Halis Albayrak, **Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine**, 47.

Allah (cc) emir ve yasaklarını kitabı ve Resûlü aracılığıyla insanlara ulaştırmıştır. Hz. Peygamber de din namına ne söylemişse vahye dayanmıştır.²¹ Dolayısıyla onun vahiy kaynaklı söylediklerinin Kur'ân'ı anlama hususunda önemi büyüktür. "... Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının..." (el-Haşr 59/7) âyeti ve Hz. Peygamberin veda hutbesinde buyurduğu; "Ey İnsanlar! Size iki emanet bırakıyorum ki onlara sınımsız sarıldıkça yolunuzu hiç şaşmazsınız. O emanetler Allah'ın kitabı Kur'ân ve Resulünün Sünnetidir"²² ifadesi dikkate alındığında; Kur'ân âyetlerinin anlamlandırılmasında sünnetin değeri daha iyi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bir âyet tefsir edilirken, nasıl ki o âyetin kendi iç bağlamı, siyak ve sibakı dikkate alınmak zorunda; aynen onun gibi, tefsir edilecek âyetle ilgili varid olan hadisler de birincil derecede önem arz etmektedir. Dolayısıyla ru'yetullâh konusunda da âyetlerin kendi bağlamlarının yanında bu bağlamda varid olan hadisler de dikkate alınmalıdır.²³

Kur'ân-ı Kerim hayat kitabıdır. Her mümin bu kitapla kendi hayat hikâyesini yaşayarak oluşturacaktır. İstikametli bir hayat yaşayabilmek Kur'ân'ı doğru anlamaya bağlı olduğu gibi, Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlamak da bazı esaslara bağlıdır. Bu esasların en önemlilerinden biri yukarıda da arz edildiği gibi, bağlamlarını dikkate alarak âyetleri yorumlamaktır. Zira bir kelimenin her bağlamda aynı manayı ifade etmediği bir gerçektir. Mesela Kur'ân'da yer alan "hikmet",²⁴ "fitne",²⁵ "ümme",²⁶ "ilim",²⁷ şefaath,²⁸ zikir²⁹ vb. kavramların buldukları bağlamlara göre farklı anlamlarda kullanıldıkları bilinmektedir. Bu kavramlar böyle olduğu gibi ru'yetullâh vb. benzeri mevzularda da durum aynıdır.

²¹ وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ O, arzusuna göre konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. (en'Necm 53/3-4).

²² Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et- Taberî, (Thk. Ebû Suheyb el-Keremî) **Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk**, Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye, Amman Tsz. 468; İbn Hişam, **es-Sîretü'n-Nebeviyyetü**, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1990, 4/249.

²³ Geniş bilgi için bkz. Fatih Tiyek, **Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015, 203; Komisyon, **Günümüz Tefsir Problemleri**, Bilay (Bilimsel Araştırma Yayınları), Ankara 2018, 81-96.

²⁴ Hikmet kavramının Kur'an'da kullanıldığı anlamlar için bkz. Veysel Güllüce, "Kur'an'da Hikmet Kavramı Üzerine", **Ekev Akademi Dergisi** c. 1 sy. 2 (Mayıs 1998) 43-48; Mehmet Soysaldı, **Hayatımıza Yön Veren Ayetlerin Tefsiri**, Beka Yayıncılık, İstanbul 2018, 144-147.

²⁵ Hasan Keskin, **Kur'an'da Fitne Kavramı**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, 46-134.

²⁶ Hasan Keskin, **Kur'an'da Ümmet Kavramı**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2003, 35-102.

²⁷ Musa Bilgiz, **Kur'an'da Bilgi Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri**, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, 37.

²⁸ Akif Akay, **İslam İnancında Şefaath**, (1. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 2016, 45-48.

²⁹ İsmail Karagöz, **Kur'an'da Zikir Kavramı Ve Allah'ı (cc) Zikir**, (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2007, 15-25.

Yukarıda bahsi geçen kavramlardan *hikmet* kelimesi hakkında Ebu'l-Ferec İbnü'l-Cevzî müfessirlerin altı farklı mana ileri sürdüklerini âyetlerden örnekler vererek nakleder. Birincisi meviza: *حِكْمَةٌ بِاللِّغَةِ فَمَا تُغْنِ النَّذْرُ* (el-Kamer 54/5). İkincisi sünnet: *وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ* (el-Bakara 2/151). Üçüncüsü anlayış/kavrayış: *وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ* (Lokman 31/12). Dördüncüsü peygamberlik (Davud (as) için): *وَأَتَيْنَهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ* (el-Bakara 2/251). Beşincisi Kur'ân: *أُدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ* (en-Nahl 16/125). Altıncısı Kur'ân ilimleri: *يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا* (el-Bakara 2/269).³⁰ İşte nasıl ki, *hikmet* kelimesinin geçtiği her âyette bu kelime için aynı mana verilmeyip bağlamına uygun olan mana veriliyorsa; *fitne*, *ümmet*, *ilim*, *şefaât*, *zikir* vb. kelimelerde de durum aynıdır. Ru'yetullâh mevzusunun anlamlandırılmasında da bu bir zorunluluktur. Bir sonraki başlıkta vereceğimiz örneklerle bu husus daha iyi anlaşılacaktır.

Kur'ân âyetlerini doğru ve sıhhatli bir şekilde anlamada son derece önemli olduğunu zikrettiğimiz bağlamı, iç ve dış bağlam olarak değerlendirmek mümkündür. İç bağlamdan kastımız, özetle de yer verdiğimiz üzere, “âyet, pasaj, sure ve konu” bağlamıdır. Bunların yanında, âyette kullanılan edebî dil ve üslup özellikleri de iç bağlam kapsamında değerlendirilebilir. Dış bağlamdan kastımız ise âyetlerin iniş yeri, zamanı, zemini, sebep-i nüzulü gibi hususlardır.³¹

23 yıl gibi bir zamanda peyderpey nazil olan âyetlerin, Hz. Peygamberin öğretmesiyle vahiy kâtipleri tarafından Kur'ân'daki yerlerine kaydedilmesi icma-i ümmete mazhar olmuş bir husustur. Ve bu kayıt işlemi tevkiîfidir.³² Bu tevkiîflik sonucunda Kur'ân-ı Kerim'in iç bağlamı oluşmuştur. Oluşan iç bağlamı, *siyak-sibak* kavramlarıyla da ifade etmek mümkündür. Ancak *bağlam* kelimesinin daha kapsamlı olduğu ortadadır. Zira *siyak-sibak* kavramlarıyla sadece iç bağlam kastedilirken; *bağlam* kelimesi, dış bağlam dediğimiz “âyetlerin iniş yeri, zamanı, zemini, sebep-i nüzulü” gibi hususları da kapsamaktadır. Bu itibarla Kur'ân'da yerlerini alan âyetler, bağlamlarından koparılarak değerlendirildiğinde çok problemli yorumlar ortaya çıkmaktadır. Bağlam esaslı değerlendirmelerde bulunmak buna mani olmanın yollarından biridir.

³⁰ Geniş bilgi için bkz. Veysel Güllüce, “Kur'an'da Hikmet Kavramı Üzerine”, *Ekev Akademi Dergisi* c. 1 sy. 2 (Mayıs 1998) 43-48.

³¹ Geniş bilgi için bkz. Ahmet Öz, *Kur'an-ı Anlamada Bağlam*, (1. Baskı), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016, 29-32.

³² Mehmet Soysaldı, *Kur'an Tarihi*, 62-63.

2. Kur'ân'da Ru'yetullâhın Bağlam Esaslı Değerlendirilmesi

Bir önceki başlıkta, Kur'ân-ı Kerim'i doğru anlama ve yorumlama hususunda bağlamın son derece önemli olduğu üzerinde durmuştuk. Bu meyanda ru'yetullâh konusunun bağlam esaslı değerlendirilmesinin bizi daha isabetli ve daha sağlıklı bir yoruma götüreceği açıktır.

Kur'ân'daki âyetlerin bazıları tek başına değerlendirildiğinde, bir konuyu tam olarak açıkladığı halde, bazı âyetlerin tek başına anlaşılması zor olmaktadır. Bu yüzden tek başına anlaşılabilen âyetler buldukları bağlam içerisinde, birkaç âyetle birlikte bir anlam bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde, ancak kastedilen doğru anlam elde edilebilmekte hatta bazen konu ile ilgili olarak Kur'ân'daki diğer âyetlerle birlikte anlaşılabilir. ³³

Ru'yetullâh hususunda Ehl-i sünnet olumlu görüş beyan ederken, Mu'tezile olumsuz görüş beyan etmiştir. Her iki grup da görüşlerini âyetlerle temellendirmeye çalışmıştır. Ehl-i sünnetin ru'yetullâh konusunda delil getirdikleri âyetlere dikkat edildiğinde âyetlerin bağlamlarının âhireti anlattığı görülecektir. Bu da Ehl-i sünnetin ru'yetullâh konusunda haklılığını ortaya koymaktadır. Aşağıda da değinileceği gibi, Mu'tezile'nin delil getirdikleri âyetlerin bağlamları ise genelde dünya hayatıyla ilgilidir. Bu durum ise Mu'tezile'nin ru'yetullâh konusundaki olumsuz görüşünün haklı olmadığını gösterir. Bununla beraber Mu'tezilî müfessirlerin kendileri için delil olarak ileri sürdükleri âyetleri Ehl-i Sünnet müfessirleri, kendi lehlerine yorumlarken; Mu'tezilî müfessirler de sünnet müfessirlerin kendileri için delil olarak ileri sürdükleri âyetleri kendi lehlerine olacak şekilde yorumlamışlardır. Şimdi Ehl-i Sünnet âlimlerinin ru'yetullah ile ilgili delil olarak kullandıkları âyetleri incelemek istiyoruz:

2.1. Ru'yetullah'ı İfade Eden Kelimelerden “Ziyâde / زِيَادَةٌ”

Ehl-i sünnet çizgisinde yorum yapan müfessirlerin âhirette gerçekleşecek olan Ru'yetullâh hakkında delil getirdikleri âyetlerden birisi şudur: *لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ* “Güzel davrananlara daha güzel karşılık, **bir de fazlası** vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.” (Yûnus: 10/26). Ru'yetullâhı kabul edenlere göre, âyetteki “**daha güzel karşılık**”tan³⁴ maksat cennet'tir. “**Fazlası**”ndan maksat ise

³³ Ahmet Öz, **Kur'an-ı Anlamada Bağlam**, (1. Baskı), Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2016, 59.

³⁴ İman ehline *daha güzel karşılık* (الْخُسْنَىٰ) olarak cennetin verileceğini bildiren diğer âyetler için bkz. en'Nisa 4/95; er'Ra'd 13/18; el'Kehf 18/88; el'Hadîd 57/10.

*ru'yetullâhtır.*³⁵ İbni Atiyye (ö. 546) bunun cumhurun görüşü olduğunu ifade eder.³⁶ Âyet kendi iç bağlamı çerçevesinde değerlendirildiğinde ehl-i sünnetin yorumu haklı çıkmaktadır. Zira âyet dünyayı değil âhiret hayatını ele almakta, dünyada salih amel işleyenlere âhirette amellerinin karşılığının ve *fazlasının* verileceğini bildirmektedir.

Taberî (ö. 310) yukarıdaki âyette yer alan "*fazlası*" kelimesiyle ilgili olarak beş görüş nakleder: 1. Ru'yetullâh. 2. Bir tek inciden oluşan ve dört kapısı olan bir oda. 3. Amellerin karşılığının artırılarak bir'den on'a çıkarılması. 4. Allah'ın bağışlaması ve razı olması. 5. Dünyada verdikleri. Bu görüşlerin ardından, meseleyi daha umumi bir nazarla ele alan kendi görüşünü şu şekilde dile getirir. "Bu hususta söylenecek en doğru söz şudur: Allah (cc) kullarından iyi işlerde bulunanlara -itaatlerine karşılık olmak üzere- iyilikte bulunacağını söz vermiştir ki, o da cennettir ve cennet ehlinin yüzlerini ak etmesidir. Ancak Allah (cc) bundan fazlasını söz vermiştir ki; o fazla olan da *ru'yetullâh*, incilerden köşklerin verilmesi, bağışlaması ve razı olmasıdır. Bütün bunlar Allah'ın cennet ehline amellerinin karşılığından Ziyâde olarak vereceği şeylerdir. Zira Allah (cc) *Ziyâde* kelimesini bir tek şeyle tahsis etmemiştir. Allah'ın lütfunun bunların hepsini kapsayacağı inkâr edilemez. Bu konuda yapılacak en doğru iş, Allah'ın yaptığı gibi lafzı umumi bırakıp bir tek şeyle sınırlanamaktır."³⁷

"*Ziyâde*"nin Cennet nimetlerinden ayrı bir şey olduğunu Fahrettin Razi (ö. 604) Hazretleri şöyle ifade etmiştir: "*Üzerine ilave olunan şey, belirli bir miktar ile tayin edildiği zaman 'Ziyâde'nin o şeyin cinsinden olması gerekir. Fakat belirli bir miktar ile tayin olunmuşsa, 'Ziyâde'nin ondan başka bir şey olması gerekir. Mesela, bir kimse, 'Sana on kilo buğday ve bir de Ziyâde verdim' derse, bu Ziyâdenin buğday cinsinden olduğu anlaşılır. Fakat miktar*

³⁵ Muhammed Şükri Ahmed Zâvîyetî, *Tefsîr-u Dahhâk*, I-II (1. Baskı), Dâru's- Selam, Kahire 1999, 1/432; Süddî, Ebu Muhammed İsmail b. Abdurrahmân es-Süddî'l- Kebir, (1. Baskı), Tahkik; Muhammed Ata Yusuf, *Tefsîr-u Süddî'l-Kebir*, Dâru'l-Vefa, b. y. y. 1993, 298; Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, I-IV (1. Baskı), Trc. Beşir Eryarsoy, İşaret Yayınları İst. 2006, 2/90; Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî, *Elhidâye ila Bulûğî'n-Nihâye*, (1. Baskı), eş-Şârîka el-İmârâtü'l-Arabîyyetü'l-Müttehide, Birleşik Arap Emirlikleri 2008, 5/3251-3252; Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik en-Nisâbûrî el-Kuşeyrî, *Letâifü'l-İşârât*, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Tsz. 2/93; Karaman, 209.

³⁶ İbn Atiyye, Kâdı Ebî Muhammed Abdülhak b. Ğâlib b. Atiyye el- Endelûsî, *El-Muharrerü'l-Vecîz Fî Tefsîri Kîtâbi'l-Azîz*, I-VI (1. Baskı), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2001, 3/115.

³⁷ Taberî, 12/156-165. Benzer değerlendirmeler için bkz. Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî b. Ebî Hâtîm, *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, (1. Baskı), Thk. Es'ad Muhammed Tayyib, Dâr-u Nezâr Mustafa el-Bâz, Riyâd 1997, 6/1945-1946; Mâturîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el- Mâturîdî es-Semerkindî, *Te'vîlât'u Ehli's- Sünne*, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut 2005, 2/476; Mâverdî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el-Basri, *en-Nüket ve'l- Uyûn*, I-VI, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi, Beyrut, Tsz. 2/432-433; Cevzî, Ebu'l- Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. El- Cevzî el- Kuraşî el-Bağdâdî, *Zâdü'l-Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr*, I-IX (3. Baskı), Mektebetü'l-İslam, Beyrut 1948, 4/24-25.

tayin etmeksizin 'sana buğday ve bir de Ziyâde verdim' derse, buradaki 'Ziyâde' buğdaydan farklı bir şey olması gerekir ve öyledir."³⁸

2.2. Ru'yetullah'ı İfade Eden Kelimelerden "Mezîd / مَزِيدٌ"

Ehl-i sünnetin ru'yetullâh hakkında delil getirdikleri âyetlerden bir diğeri şudur: *لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ* "Orada kendileri için diledikleri her şey vardır. Katımızda daha fazlası da vardır." (Kaf 50/35). Biz bu âyette *mezîd* ile doğrudan ru'yetullâhın kastedildiğini iddia etmiyoruz. Ancak bu fikirde olanların haklı olduğunu düşünüyoruz. Zira bu âyetin bağlamı da âhireti konu edinmektedir. Bağlam esas alındığında *mezîd* ile kastedilenin ru'yetullâh olması kuvvetle muhtemeldir. Kaldı ki Taberî gibi rivayet tefsirleri bu hususta bir hayli rivayete yer vermişlerdir.³⁹ Dirayet tefsir sahiplerinden de Ehl-i sünnetin temsilcisi konumundaki Mâturîdî (ö. 333) başta olmak üzere *mezîd* kelimesini ru'yetullâh manasında yorumlayanlar olmuştur.⁴⁰

2.3. Ru'yetullah'ı İfade Eden Kelimelerden "Likâ / لِقَاءٌ"

İki şeyin veya iki kişinin birbiriyle karşı karşıya gelmesi, buluşması durumunu ifade eden ۱ Allah'ın huzuruna çıkmak, anlamında -kelimesi, Kur'an'da Cenâb *لِقَاءٌ* kullanılmıştır. Şu âyeti bu hususa örnek vermek mümkündür: *قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا* "De ki: "Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (Ne var ki) bana, 'Sizin ilâh'ınız ancak bir tek ilâhtır' diye vahyolunuyor. Kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa salih amel işlesin ve Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın." (el-Kehf 18/110). Bu âyette Allah'a kavuşmak isteyenlerden salih amel işlemesi istenmektedir. Amellerin karşılığının verileceği yer âhiret olduğuna göre Allah'a kavuşmak da âhirette olacak demektir.

Ebû Hanîfe'nin (ö. 150) talebesi ve dostu olan Abdullah İbnü'l-Mübârek'e⁴² (ö. 181) göre *لِقَاءَ رَبِّهِ* den maksat Allah'a bakmaktır.⁴³ *لِقَاءَ* kelimesini sünni müfessirler daha çok

³⁸ Râzî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 12/359.

³⁹ Bkz. Taberî, 21/454-459; İbni Ebî Hâtim, 10/3310; Mekkî b. Ebî Tâlib, 11/7058.

⁴⁰ Mâturîdî, *Te'vilât*, 4/568; El-Hemmâm Ebû İshâk Ahmed (Sa'lebî), *el-Keşf ve'l-Beyân*, (1. Baskı), I-X, Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabîyyi, Beyrut 2002, 9/105; İbni Atiyye 5/166.

⁴¹ Ferâhidî, *Kitabu'l Ayn*, 4/98; Cevherî, *es-Sihâh*, 6/2484; Râğıb, *El-Müfredat*, 584 (tercümesi için bkz. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, Râğıb, *El-Müfredat*, Yarın Yayınları, İstanbul 2015, 901); Vankulu Mehmet, *Vankulu Lügati*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, 2/1314. Bu manaya gelebilecek âyetlerden bazıları için bkz. El-Bakara 2/14, 76; Âl-i İmrân 3/119; el-Enfâl 8/15, 45; er-Ra'd 13/2; el-Kehf 18/62, 74; Muhammed 47/4; Ebû Hayyân, Muhammed Yusuf Ebû Hayyân el-Endülüsî, *Tefsîru'l-Bahri'l-Muhit*, I-VIII (1. Baskı), (Thk. Heyet), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyyi, Beyrut 1993, 1/342.

⁴² Raşit Küçük, "Abdullah B. Mübarek Md." TDV. *İslam Ansiklopedisi*, 1/122-124.

⁴³ Mekkî b. Ebî Tâlib, 6/4485.

“ru’yet” manasında değerlendirirken; Mu’tezilî müfessirler “dünyada işlenen salih amel-lerin mükafatıyla karşılaşmak” şeklinde değerlendirmiştir.⁴⁴ Mu’tezile’yi bu düşünceye sevk eden, Allah’ı cisim olarak tasavvur etme endişesidir.⁴⁵ Merhum Hamdi Yazır da لِقَاء رَبِّهِ ifadesini, “... **cemalini görmek**” şeklinde tefsir etmektedir.⁴⁶ Bir şeye görmemek için değil görmek için bakılır. Başka bir deyişle, büyük bir arzu ve iştiaqla görmek için kendisine bakılan bir şeyin görülmemesi hayal kırıklığından başka bir şey değildir.

Ehl-i sünnet çizgisindeki müfessirlerin ru’yetullâh hakkında delil getirdikleri âyetlerden bir diğeri şudur: “Sabır ve namaz ile Allah'tan yardım isteyin. Şüphesiz o (sabır ve namaz), Allah'a saygıdan kalbi ürperenler dışında herkese zor ve ağır gelen bir görevdir. **Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.**” (el-Bakara 2/46). Ehl-i sünnet müfessirlerinden bir kısmı bu âyetteki “**Rablerine kavuşacakları**” ifadesini ru’yetullâh olarak yorumlamışlardır⁴⁷ ki, âyetin iç bağlamının âhîret olması, bu fikirlerinde sünnî müfessirleri haklı çıkarır niteliktedir.⁴⁸

2.4. Ru’yetullah’ı İfade Eden Kelimelerden “Nazar / نظر”

Ru’yetullâhın varlığını kabul eden tüm müfessirlerin bu husustaki birinci derecede başvurdukları âyetler ise Kıyâme suresi 22-23. âyetlerdir: *“O gün nice yüzler parıldar. Rablerine bakarlar”* (el-Kıyâme 75/22-23).⁴⁹

⁴⁴ Kâdî Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî, *Müteşâbihu'l-Kur'an*, Thk. Adnan Muhammed Zerzûr, Dâru't-Turâs, Kâhire 1969, 1/87-88, 404; Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhü'l-Kur'an Ani'l-Metâin*, Thk. Hıdır Muhammed Nebhâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlimiyye, Beyrut 2008, 182; Kâdî Abdulcebbar, Thk. Ahmet b. Hüseyin b. Ebî Hâşim, *Şerhu Usûli'l-Hamse*, (4. Baskı), Mektebetü Vehbe, Kahire 2006, 257-258, 262 Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiki't-Te'vil*, I-III (7. Baskı), Dâr'u-İbni Kesîr, Beyrut 2017, 2/323; İsmal Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, Sarmaşık Yayınları, İstanbul Tsz. 5/309.

⁴⁵ Bkz. Kâdî Abdulcebbar, *Müteşâbihu'l-Kur'an*, 1/87-88, 2/673-674; Kâdî Abdulcebbar, *Tenzîhü'l-Kur'an*, 375, 419.

⁴⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İst. 1979, 5/3296; لِقَاء رَبِّهِ ifadesinin, *ru'yetullah* manasına geldiğini ifade bağlamında bkz. Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-Beyân*, 6/203.

⁴⁷ Bağavî, Muhyi's-Sünne Ebi Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud el-Bağavî, *Tefsiru'l-Bağavî (Meâlimü't-Tenzîl)*, I-VIII, (Thk: Heyet), Dar-u Halibe, Riyad h: 1409, 1/90; İbn Atiyye, 1/138; Neseî, 1/86; Alâaddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî es-Sûfî, *Lübâbu't-Te'vil Fî Meâni't-Tenzîl (Tefsîr-i Hâzin)*, Dâru'l-Kütübü'l-Arabbiyye, Mısır Tsz. 1/51; Fîrûzâbâdî, *Tenvîru'l-Mikbâs Min Tefsîr-i İbn Abbâs*, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyi, Beyrut 1992, 10.

⁴⁸ Benzer manadaki âyetlerden bazıları için bkz. el'Ankebût 29/5; Ahzâb 33/21, el'Mümtehine 60/6.

⁴⁹ Ru'yetullah konusunda olumlu görüş beyan eden müfessirlerden bazıları için bkz. Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Kuraşî'l-Mahzûmî, *Tefsîr-i Mücâhid*, (1. Baskı), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyi, Beyrut 2005, 313; Dahhâk, 2/920; Mukâtil, 3/423; Taberî, 23/507; Mâturîdî, *Te'vilât*, 340-341; Mekki b. Ebî Tâlib, 12/7878; Mâverdî, 6/156; İbn Kesîr, İmam el-Celil el-Hafız İmâd'ü'd-Din Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azim*, I-V, (1. Baskı), Dâru'l-Hadîs, Kahire 1988; 4/451. Kırmılı İsmail Ferruh Efendi, *Tefsîr-u Mevâkib*, Fazilet Neşriyat, İstanbul 2017, 578...

Aslında bu âyetler, farklı tevillere ihtiyaç bırakmayacak şekilde; öncesinde kıyametten bahsetmekte ve insanları inanan-inanmayan diye ikiye tasnif ettikten sonra müminlerin kıyametteki durumlarını 'yüzleri o gün parıl parıl parlayan ve Rablerine bakan' şeklinde belirlemektedir.⁵⁰

Âyette yer alan نَظَرٌ kelimesi نَظَرَ fiilinden ism-i fâildir. نَظَرَ fiili ilk anlam itibariyle, karşı karşıya olmak, bakışları görmek istenen şeye çevirmek, dikkatle bakmak manalarına gelir ki, zaten *bakmaktan amaç* görmektir. Her görmek bilinçli olmasa da her bakmak bilinçlidir.⁵¹ *Bakmak* kelimesi mutlak manada kullanıldığında *görmek* kastedilir. Hatta karşı karşıya olan iki evin bu durumunu ifade etmek üzere: داري تنظر الى دار فلان (evim falan adamın evine bakmaktadır) denilir.⁵² Kalp gözüyle görmek anlamında da kullanılan⁵³ bu fiille, ilgili âyetlerde baş gözüyle görmek kastedilmiştir.⁵⁴ Son tahlilde bakmak gözün duyusudur.⁵⁵

Kur'ân-ı Kerim'de نظر fiilinin الى harf-i ceri ile kullanıldığı yerlerde 1. Allah'ın bir takım insanlara âhirette merhamet nazarıyla bakmaması,⁵⁶ 2. İnsanların birbirlerine bakmaları,⁵⁷ 3. İnsanların varlıklara bakmaları,⁵⁸ 4. Hz. Musa'nın ve bazı insanların dünyadayken Allah'a (cc) bakmak istemesi⁵⁹ 5. Müminlerin âhirette Allah'a (cc) bakmalarının⁶⁰ konu edildiğini görürüz.

⁵⁰ Ömer Kara, **Kur'an'da Cennet**, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, 251; ru'yetullah hakkında olumlu kanaat belirten Süleyman Ateş'in açıklamaları için bkz. Süleyman Ateş; **Kur'an-ı Kerim'in Yüce Meali Ve Çağdaş Tefsiri**, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst. 1989, 10/179.

⁵¹ Bazen görmek bilinçsizce meydana gelebilir. Mesela insan istemeden önünden geçenleri görebilir. Ama bakmak her zaman için talep sonucu meydana gelir. Bir kitaba, bir binaya, bir arabaya... bakmak gibi.

⁵² Ferâhidî, 4/237; Cevherî, 2/830; Ebû Hilâl el-Askerî, Thk. Muhammed Osman, **el-Vücûh ve'n-Nezâir**, Mektebetü's-Sekâfetü'd-Dîniyye, (1. Baskı), Kahire 2007, 480; el-Askerî, Thk. Muhammed İbrahim Selim, **el-Furûku'l-Luğaviyye**, Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, Kahire 1997, 75; Râğıb, 642; Râğıb **El-Müfredat**, Trc. Abdülbaki Güneş ve Mehmet Yolcu, 993; Ebu'l-Bekâ Eyyüb b. Musa el-Hüseynî el-Karîmiyyi el-Kefeviyyi, Thk. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısırî, **el-Külliyyât (Mu'cemu fi'l-Mustalahâti ve'l-Furûki'l-Luğaviyye)**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2011, 762.

⁵³ Ferâhidî, 4/237.

⁵⁴ el-En'am 6/99; el-A'raf 7/198; et-Tevbe 9/127; Yunus 10/43; İsrâ 17/92; el-Ahzâb 33/19; Muhammed 47/20.

⁵⁵ İbn-i Manzur, Muhammed İbn-i Mükerrrem İbn-i Manzuri'l-Afrikiyyi-l-Mısriyyi, **Lisanu'l-Arab**, I-VI, Es-Sekafe ve'l-İlam Bakanlığı, Şuuni-s Sekafiyi el-Amme, Bağdat 1992, 6/4465.

⁵⁶ Âl-i İmrân 3/77.

⁵⁷ el-A'raf 7/198; et-Tevbe 9/127; Yunus 10/43; el-Ahzâb 33/19; Muhammed 47/20.

⁵⁸ el-Bakara 2/259; el-En'am 6/99; Taha 20/97; Rum 30/50; Kaf 50/6-7; Abese 80/24; el'Fecr 86/5; el'Çâşiye 88/17-20.

⁵⁹ el-Bakara 2/55; en-Nisa 4/153; el-A'raf 7/143; İsrâ 17/92.

⁶⁰ el-Kiyame 75/23.

Ehl-i sünnet düşüncesinin öncülerinden olan İmam Mâtürîdî *إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ* âyetinde yer alan نظر fiilinin *إِلَى* harf-i ceriyle kullanıldığında beklemek değil bir şeye bakmak anlamına geldiğini ifade eder.⁶¹ Onun bu görüşüne Ğâşiye suresindeki şu âyetleri örnek vermek mümkündür: *وَالَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ* (18) *وَالَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ* (17) *وَالَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ* (20) (19) “Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır! Göğe bakmıyorlar mı, nasıl yükseltilmiştir! Dağlara bakmıyorlar mı, nasıl dikilmişlerdir! Yeryüzüne bakmıyorlar mı, nasıl yayılmıştır!” (el-Ğâşiye 88/17-20).

Mu‘tezilî müfessirlerden Kâdî Abdulcebbar (ö. 1025), Allah’ın cisim olarak tasavvur edilmesine yol açmamak adına, bu âyette mahzûf bir muzafın bulunduğunu düşünür.⁶² Zemahşerî (ö. 538) de *إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ* âyetinde mefulün öne geçmesinden dolayı tahsis oluştuğunu, bu sebeple âyetin manasının “başkasına değil sadece Rablerine bakarlar” şeklinde olduğunu zikrettikten sonra, buradaki bakmanın gözle görmek değil de “ummak” manasına geldiğini Arap dilinden örnekler vererek izah etmeye çalışır.⁶³ Şîî müfessirlerin bu husustaki düşünceleri Mu‘tezile’nin görüşüyle örtüşmektedir.⁶⁴

Hamdi Yazır, Mu‘tezile’nin yanlış düşündüğünü şöyle ifade eder: Ru’yetullâh meselesinde Kur’ân-ı Kerim net olarak şunu ifade eder: *وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ* “O gün nice yüzler parıldar. Rablerine bakarlar.” (el-Kıyâme: 75/22-23). Ancak Mu‘tezile “Beni asla göremezsin” âyetine sarılıp, bu ‘bakış’, ‘intizar’ yani bekleme manasına hamletmiş. Hâlbuki gayeye ermeyen bir bekleyişin neticesi neşe değil, hayal kırıklığı ve elemidir.⁶⁵

⁶¹ Mâtürîdî, *Kitâbu’t-Tevhîd*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, 160; Mâtürîdî’nin bu görüşü hakkında bazı değerlendirmeler için bkz. Hasan Kurt, “İmam Mâtürîdî’de Mu‘tezilî Ka’bî’nin Eleştirisi”, *Bilimname*, XX, 2011/1, 109-134; İbni Kayyım el-Cevziyye de Mâtürîdî gibi *إِلَى* harf-i ceriyle kullanıldığında bakmak anlamına geldiğini ifade eder. Bkz. İbn Kayyım El-Cevziyye, *Bedâi’u’t-Tefsîr*, Trc. Heyet, Karınca & Polen Yayınları, İst. 2011, 4/413.

⁶² Kâdî Abdulcebbar, *Mütesâbihu’l-Kur’an*, 1/87-88, 2/673-674; Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihü’l-Kur’an*, 375, 419; Bazı Şîî müfessirler de Mu‘tezile ile aynı istikamette görüş beyan etmişlerdir. Bkz. Ali b. el-Hüseyn el-Müsevî Şerif el-Murtazâ, *Emâli’l-Murtazâ Ğuraru’l-Fevâid ve Dürarü’l-Kalâid*, Thk. Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim, El-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut 2004, 1/61-63; Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasan et-Tabersî, *Mecmau’l-Beyân Fî Tefsîri’l-Kur’an*, I-X (1. Baskı), Dâru’l-Murtazâ, Beyrut 2006, 151-152; Kâdî Abdulcebbar’ın ru’yetullahın reddine dair ileri sürdüğü aklî ve naklî deliller için ayrıca ru’yetullahı savunanlara yönelttiği eleştiriler için bkz. Veysi Ünverdi, “Kâdî Abdulcebbar’ın Rü’yetullah’ın Reddine İlişkin Dayanakları”, *Bilimname XXVIII*, 2015/1, 201-245

⁶³ Zemahşerî, *Esâsu’l-Belâğa*, to pdf: erişim tarihi: 03.07.2012. <http://www.al-mostafa.com.s> 1062-1063; ayrıca bkz. Kâdî Abdulcebbar, *Mütesâbihu’l-Kur’an*, 2/673-674; Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihü’l-Kur’an*, 419. Zemahşerî, Carullah Ebi’l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an Hakaik-ı Ğavamızı’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavil fi Vücuhi’t-Tevîl*, I-VI (1. Baskı), (Thk. Adil Ahmed Abdul Mecud; Ali Muhammed Muavviz), Mektebetü Abikan, Riyad 1998, 6/270.

⁶⁴ Şerif el-Murtazâ, *Emâli’l-Murtazâ*, 1/61-63.

⁶⁵ Şadi Eren, *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’dan Tefsir Nükteleri*, Zafer Yayınları, İstanbul 1998, 84.

Günümüzde tefsir alanında eserler vermiş olan Mehmet Okuyan ve Mustafa Öztürk, âyette geçen نَاطِرَةٌ kelimesini Zemahşerî'ye yakın bir şekilde; “beklemek”, “Rablerinin kendilerine vereceği nimetleri beklemek” diye anlamlandırmışlardır.⁶⁶ Öztürk, bu görüşünü İbni Atiyye(ö. 546) ve Kurtubî'nin (ö. 671) Hadid suresi on üçüncü âyetteki: يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ Münafik erkeklerle münafik kadınların, iman edenlere, “**Bize bakın (bizi bekleyin)** ki sizin ışığınızdan biz de aydınlanalım” diyecekleri gün ... (el-Hadîd 57/13) انظُرُونَا kelimesine “bizi bekleyin” anlamı vermelerine dayandırmaktadır. Bu âyette نَظَرَ fiili إلی harf-i ceriyle kullanılmamıştır. Dolayısıyla beklemek manasının verilmesinde bir sakınca yoktur. Hatta uygun olduğu düşünülebilir. Bununla beraber ilgili âyetten anlaşıldığına göre müminlerin ışıkları önlerinde ve sağlarında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla önünde ışığı olan ne tarafa baksa ışığı o yönde olacağına göre âyetteki انظُرُونَا ifadesine “bize bakın” şeklinde meal vermek pekâlâ mümkündür.

Son dönem tefsir bilim adamlarımızdan merhum Zekin Duman(ö. 2013), إلی رَبِّهَا نَاطِرَةٌ âyetini *bakmak* şeklinde tefsir edenlerin de *beklemek* şeklinde tefsir edenlerin de âyete maksadını aşan manalar yüklediğini ifade eder. Ona göre âyetin bağlamı mahşer meydanı olup cennet ve cehennem öncesidir. Dolayısıyla âyet cenneti değil mahşer meydanını konu edinmektedir. Kısaca ona göre âyet şöyle anlaşılmalıdır: *Müminler bir an önce kavuşmayı bekledikleri lütuf ve ihsan sebebiyle, sadece Allah'a bakmaktadırlar. Bu bakmanın amacı, Allah'ı görmekten Ziyâde gidecekleri belli olan yere, Cennete bir an önce kavuşma arzusu olabilir; Allah'ı görme arzusu ondan sonra gelir! Ama metin görürler ya da görmezler demiyor.*⁶⁷ Son dönem tefsir bilim adamlarımızdan Mehmet Sait Şimşek de aynı minvalde görüş beyan ettikten sonra âyetin cennette Allah'ın görülmesi yahut görülmemesiyle bir ilgisinin olmadığını ifade eder.⁶⁸

Bahsi geçen iki bilim insanının, âyetin bağlamını; kıyamet ve mahşer olarak anladıkları görülmektedir. Her ne kadar surenin adı Kıyâme olsa da ve surenin büyük bölümü kıyâmet sahnelerini ele alsada İلی رَبِّهَا نَاطِرَةٌ âyetini, öncesindeki üç âyetle birlikte ele alındığında görülecektir ki bu âyet sadece kıyamet sonrasını veya mahşer meydanını değil ebedi hayatı kastetmektedir: كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿20﴾ وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿21﴾ وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاصِرَةٌ ﴿22﴾ إلی رَبِّهَا نَاطِرَةٌ ﴿23﴾. Dikkat edilirse 20 ve 21. âyetlerde hayat; dünya ve âhret hayatı olmak üzere

⁶⁶ Mehmet Okuyan, *Kur'an'a Göre Yedi Aşamada Âhret*, (2. Baskı), Düşün Yayınları, İstanbul 2015, 207; Mustafa Öztürk, *Kur'an-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011, 816.

⁶⁷ Mehmet Zeki Duman, *Beyânu'l-Hak*, I-III (3. Baskı), Fecr Yayınları, Ankara 2016, 3/245-246.

⁶⁸ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, I-V, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, 5/354.

ikiye ayrılmaktadır. Bu iki âyette insanların dünya hayatını sevip; âhireti ikinci plana attıkları ifade edilmektedir. Ardından ise 22 ve 23. âyette “*O gün nice yüzler parıldar. Rable-rine bakarlar*” buyrulmaktadır.

Kıyâme suresi 22. âyette yer alan ve Kur’ân’ın bütününde 60’ın üzerinde geçen *O gün* anlamındaki **يَوْمَئِذٍ** kelimesinin sadece kıyamet gününü değil tüm âhîret safhalarını içerdiği kanaatindeyiz. Zira bu kelimenin yer aldığı âyetlerin; geneli⁶⁹ ölüm, kıyamet, hesap, cennet, cehennem gibi âhiretin⁷⁰ farklı aşamalarını ele aldığı görülür. Kaldı ki, bundan bir önceki âyette insanların *âhîreti* ikinci plana attıkları bahsedildikten sonra bu âyette gelen *O gün* ifadesini kıyametle sınırlandırmak doğru bir düşünce değildir. Bununla beraber *kıyamet* kelimesinin bazı âyetlerde kıyametin kopma anı anlamında kullanıldığı gibi; bazı âyetlerde de cennetiyle cehennemiyile ebedi hayatı kastettiği bilinmektedir.⁷¹ Dolayısıyla *o gün* bazı insanların yüzlerinin parlaklığının sadece kıyametin hemen sonrasına veya mahşer meydanına has olmayacağı bilakis tüm cennet hayatını ilgilendiren bir durum olduğu anlaşılmaktadır.⁷² Bu itibarla tüm âhîret aşamalarını kapsayan *o gün* ifadesinden anlaşılıyor ki; **نَاطِرَةٌ** (parıldama) sadece mahşer meydanına has olmadığı gibi **نَاطِرَةٌ** (bakma) da sadece mahşer meydanını ilgilendiren bir durum değildir.

Ru’yetullâh ile ilgili olarak Ebû Hureyre şu hadisi rivâyet eder: “*Bazı insanlar; “Ya Rasûlellah, biz kıyamet günü Rabbimizi görecek miyiz?” Dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) şu cevabı verdi: “Siz bulutsuz zamanlarda Güneşi ve Ayı görmekte sıkıntı çeker misiniz?” (Oradaki insanlar) “Hayır” dediler. “İşte Rabbinizi de öyle göreceksiniz” buyurdu.*”⁷³

Peygamber Efendimiz (sav.) başka bir hadis-i şeriflerinde de şöyle buyururlar: “Cennetlikler cennete girince Allah Teâlâ Hazretleri: ‘Bir şey daha istiyorsanız söyleyin, onu da ilaveten vereyim!’ buyurur. Cennetlikler: ‘Sen bizim yüzlerimizi ak etmedin mi?

⁶⁹ Bu kelimenin yer aldığı âyetlerden iki tanesi dünya hayatı ile ilgilidir. Bkz. Âl-i İmran 3/167; Enfal 8/16. Geriye kalan tüm âyetler ise âhîret hayatının safhalarının anlatıldığı dönemleri kastetmektedir. Bkz. en’Nisa 4/42; el’En’am 6/16; el’A’raf 7/8; İbrahim 14/49; en’Nahl 16/87; el’Kehf 18/99, 100; Taha 20/102, 108, 109; Hac 22/56; el’Mü’minûn 23/101; en’Nur 24/25; el’Furkan 25/22, 24, 26; en’Neml 27/89...

⁷⁰ Mukâtil b. Süleyman, Thk. Hâtim Salih Eddâmin, **el-Vücûh ve’n-Nezâir fi’l-Kur’ani’l-Azîm**, (2. Baskı), Mektebetü’r-Rüşd, Riyâd 2011, s. 158-159; el-Askerî, **el-Vücûh ve’n-Nezâir**, 93-94. *Âhîret, kıyâmet* ve kıyamet ve âhîreti ifade eden *yevm* kavramları hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Yılmaz, “Kur’an-ı Kerim’de ‘Yevm/Gün’ Kavramıyla Zikredilen Ahiret İsimleri”, **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001/16, 141-171.

⁷¹ Bkz. el-Bakara 2/85; Âl-i İmran 3/185; el-Mâide 5/36...

⁷² Şu âyet de bu manaya vurgu yapmaktadır: *Yüzleri ağaranlar ise Allah’ın rahmetindedirler. Onlar orada temellidirler.* (Âl-i İmran 3/107).

⁷³ Buhârî, **Mevâkıf** 16, 26; **Ezân** 129; **Tefsîr** 50/2 **Rikak** 52; **Tevhîd** 24; Müslim, **Fiten** 95; Ebû Dâvûd, **Sünnet** 20; Tirmizî, **Cennet** 16.

Sen bizi cennete koymadın mı? Sen bizi cehennemden kurtarmadın mı (daha ne isteyeceğiz?)' derler. Derken perde açılır. Onlara, yüce Rablerine bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."⁷⁴

Bir gün Mekke müşriklerinden ileri gelenler Hz. Peygamberden mucize talebinde bulunurlar.⁷⁵ Bu taleplerinde biri de kendilerine Allah'ı ve melekleri göstermesi yönündedir. Eğer bu istekleri yerine gelirse inanacaklarını söylerler. Tabii olarak bu istekleri Hz. Peygamber tarafından değil, Allah tarafından yerine getirilmesi mümkün olabilir. Ancak Allah (cc) Hz. Peygamberden, onların bu isteklerini şu şekilde cevaplamasını ister: "De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak resûl olarak gönderilen bir beşerim." (İsra 17/93). Görüldüğü üzere müşrikler, ru'yetullâhı dünya hayatında talep etmişlerdir. Ancak Cenâb-ı Allah onların bu isteklerine -âyetten anlaşıldığı üzere- elçisinin olumsuz cevap vermesini istemiştir. Sonuç itibariyle bu âyette bahsedilen ru'yetullâh talebi de, bu talebin reddi de dünyadadır.

Dünyadayken, Allah'ın kendilerine gösterilmesini peygamberlerden talep etmek sadece Mekke müşriklerine mahsus da değildir. Hz. Peygamberden önce de böyle talepte bulunulmuş, ancak Allah'a inanmayanların bu talepleri yerine getirilmemiştir: "Bizimle karşılaşmayı (bir gün huzurumuza geleceklerini) ummayanlar: Bize ya melekler indirilmeliydi ya da Rabbimizi görmeliydik, dediler. Andolsun ki onlar kendileri hakkında kibire kapılmışlar ve azgınlıkta pek ileri gitmişlerdir." (el-Furkan 25/21). Bu âyette Allah'ı görme arzusunda olanlar Allah'a ve âhirete inanmayanlardır. Bu isteklerinden maksat inanmak değil, bilakis peygamberi zor duruma bırakmaktır. Netice itibariyle âyetin iç ve yakın bağlamı dikkate alındığında, onların ru'yetullâhı dünyada istedikleri ve bu isteklerinin yerine getirilmediği anlaşılmaktadır.⁷⁶

⁷⁴ Müslim, İman 1.

⁷⁵ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ﴿90﴾ أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَعَيْنَبٍ فَتَفْجُرَ الْأَنْهَارَ جَلَالَهَا تَفْجِيرًا ﴿91﴾ أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَّمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِي بِاللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ قَبِيلًا ﴿92﴾ أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْفَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِزُفَيْكٍ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرُؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿93﴾ Dediler ki: "Yerden bize bir pınar fişkırtmadıkça yahut yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça yahut iddia ettiğin gibi, gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe yahut altından bir evin olmadıkça; ya da göğe çıkmadıkça sana asla inanmayacağız. Bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmediğin göğe çıktığına da inanacak değiliz." De ki: "Rabbimi tenzih ederim. Ben ancak resûl olarak gönderilen bir beşerim." (İsra 17/90-93).

⁷⁶ Benzer bir olay için bkz. el-Bakara 2/55. Bu âyette de Hz. Musa'nın kavmi Allah'ı açıkça görmedikçe inamayacaklarını Hz. Musa'ya karşı dile getirmektedirler. Âyetin devamından bu isteklerinin yerinde bir arzu olmadığı ve kabul görmek yerine bu istekleri sebebiyle cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır.

Mu'tezilî görüş sahipleri ru'yetullâhın olmayacağına genelde şu âyetleri delil getirirler: *لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ* "Gözler O'nu idrak edemez. Fakat O gözleri idrak eder." (el-En'âm: 6/103). Bu âyeti Allah (cc)'ın âhirette görülemeyeceğine delil göstermek siyak sibak (âyetin öncesi ve sonrasıyla ilişkisi) açısından doğru değildir. Zira öncesindeki sekiz âyet Allah (cc)'ı anlatmaktadır. Bu âyetlerde, O'nun tohumları yardığı, ölüden diriye diriden ölüyü çıkarttığı, geceyi-gündüzü, Güneşi ve Ayı bir hesaba göre işlettiğı, karada ve denizde insanların yollarını bulmaları için yıldızları yarattığı, insanları tek bir nefisten yarattığı, gökten suyu indirdiğı ve onunla her türlü bitkiyi çıkardığı, buna rağmen insanların şirk koştuğı, O'nun göklerin, yerin ve her şeyin eşsiz yaratıcısı olduğu, O'ndan başka ilah olmadığı anlatılır. Bütün bu anlatılanların ardından şöyle buyurur: **"Gözler O'nu idrak edemez. Fakat O gözleri idrak eder"**. Bu âyetin öncesinde anlatılanlar dünyaya ait işler olduğu için bu âyeti de dünyaya ait işler bağlamında değerlendirmek, yani gözlerin onu dünyada göremeyeceğı şeklinde anlamak daha doğru olacaktır. **"Gözler O'nu idrak edemez. Fakat O gözleri idrak eder."** âyetinin sonrasında da yaklaşık on âyet yine âhiretle değil dünyayla alakalıdır. Öyleyse gözlerin Allah (cc)'ı görememesi dünyadadır denilebilir. Taberî(ö. 310), ru'yetullâh hususundaki görüşünü bu âyeti tefsir ederken net bir şekilde ortaya koymaktadır. O şöyle der: "Bize göre bu meseledeki en doğru söz Rasûlüllah'ın şu hadisidir: "Sizler dolunay gecesinde Ay'ı ve bulutsuz bir günde Güneş'i gördüğünüz gibi Rabbinizi göreceksiniz."⁷⁷

2.5. Konuyla İlgili Diğer Âyetler ve Yorumları

Râzî'nin, ru'yetullâhın varlığı hususunda yaptığı yorumlar da dikkate şayandır:

"Âyetteki "el-ebşâr" (gözler) kelimesi, başında elif-lâm bulunan bir çoğul sîğasıdır. Binaenaleyh bu sîga, istiğrak (kapsamlılık) ifade eder. O halde Cenâb-ı Hakk'ın, "gözler O'na erişemez" âyeti, her gözün O'nu göremeyeceğini ifade eder ki bu, "umumun selbini" ifade eder (yani genel manada olumsuzluğu ifade eder), ama 'selbin umumiliğini' ifade etmez, (yani bu görememe işi, herkesi içine almaz.) Bu olumsuzluğun 'genel'e tahsis edilmesi, hükmün (görme hükmünün), o genelinde bulunan bazı kimseler hakkında söz konusu olabileceğine delâlet eder. Baksana, bir kimse, "Zeyd'i herkes dövmedi!" dediğı zaman, bu söz o Zeyd'i bazı kimselerin dövdüğünü ifade eder. Binaenaleyh, meselâ, "Hz. Muhammed (s.a.v.)'e herkes iman etmedi" denildiğinde bu söz, O'na bazı kimselerin iman ettiğini ifade eder. Hak Teâlâ'nın, "Gözler O'na erişemez" buyruğı da böyledir. Bunun manası, "O'nu her göz idrak edemez" şeklindedir. Binaenaleyh, bu âyetin, bazı

⁷⁷ Taberî, 9/466. Taberî'nin ru'yetullah hakkındaki geniş değerlendirmesi için bkz. Hikmet Akdemir, "Taberî'ye Göre Ru'yetullah Meselesi", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002, sayı: III, s. 7-26.

gözlerin O'nu idrak edebileceğini ifade etmesi gerekir.”⁷⁸ Kaldı ki, yukarıdaki âyette yer alan *idrak* kelimesi lügat anlamı itibarıyla bir şeyi tam manasıyla ihata etmek, insanın zihninde suretin (şeklin) belirmesi⁷⁹ anlamlarına gelir ki, bu durum Allah'ın zatı hakkında muhaldir. Zaten sünnî müfessirler de Allah'ın âhirette idrak edileceği iddiasında değillerdir. Onlar sadece Allah'ın idrak edilmeksizin görüleceğini ifade etmişlerdir.

“Evet, insan her gördüğü şeyi idrak edemez. Su üzerinde ihtisası olmayan bir insan, bir nehre baktığında sudan başka bir şey göremezken, bir elektrik mühendisi o nehrin arkasında şelâleleri ve elektrik cereyanını müşahede etmektedir. Büyük bir deryaya bakan bir insan, o deryanın derinliklerinde nelerin olduğunu idrak edemez, inci, mercan ve yakut gibi paha biçilmez mücevheratları göremez. Aynı şekilde âmi bir insan, Güneşe bakınca onu bir elma kadar zanneder, ama bir astronomi âlimi, o Güneşin bu dünyadan bir milyon üç yüz bin kat daha büyük olduğunu, onda nice patlamaların meydana geldiğini bilir ve görür. Sıradan bir insan, kanı, kırmızı bir su olarak görürken, bir doktor o kan içindeki milyarlarca alyuvar ve akyuvara nazar edebilmektedir. Botanik ilminden habersiz olan bir kişi bir bitkinin yüzüne bakıp dururken, o fende terakki etmiş ve ihtisas yapmış bir kişi, onda gizli olan birçok hikmetleri ortaya çıkarmakta ve bir eczacı ise onlardan ilaç yapmaktadır.”⁸⁰

وَإِذَا رَأَيْتَ نَمَّ رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا “Orada herhangi bir yeri gördüğün zaman, bir nimet, büyük bir saltanat görürsün.” (el-İnsan: 76/20). Râzî(ö. 604), cennette müminlerin Allah (cc)’ı görebilecekleri hususunda yukarıdaki âyeti de delil getirerek şöyle der:

“Bu âyetin iki kıraatinden birisi, ‘mülken’ (mülk, saltanat) kelimesinin, mîm harfinin fethası ve lamın de kesresiyle olmak üzere meliken şeklinde okunmasıdır... Buna göre mana: “Büyük bir melik, hükümdar görürsün” şeklinde olur. Müslümanlar bu melik’in, ancak Allah olduğu hususunda icmâ etmişlerdir. Bence, delil olarak bu âyete tutunmak, diğer âyetlere tutunmaktan daha güçlüdür.”⁸¹

Ehl-i sünnet kâfirlerin aleyhine olan şu âyeti de, âhirette müminlerin lehine Ru'yetullahın olacağına delil addeder: كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ “Hayır, şüphesiz ki onlar (kâfirler)

⁷⁸ Muhammed Fahrüddin er-Râzî, *Tefsir-i Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb)*, I-XXIII (1. Baskı), Akçağ Yayınları, Ankara 1994, 10/85-86.

⁷⁹ Seyyid Eş-Şerif Cürcânî, *Mu'cemu't-Ta'rifat*, 15.

⁸⁰ <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=1291> Erişim Tarihi: 15.07.2019

⁸¹ Râzî, 10/93-94.

o gün Rablerinden kesin olarak mahrumdurlar." (el-Mutaffifin 83/15). Âyette Allah (cc)'ı görmekten mahrumiyet, kâfirlere has kılındığına göre müminler görecektir.⁸²

Hz. Musa Sina Dağında Cenâb-ı Hakk'ın kelamına mazhar olunca, O'nu görmek ister. Cenâb-ı Hakk şöyle buyurur: *"Beni asla göremezsin. Lakin dağa bak. Eğer o yerinde durursa, beni o zaman görürsün. Cenâb-ı Hakk dağa tecelli ettiğinde, dağ yerle bir olur; Hz. Musa baygın olarak yere düşer."* (el-A'raf 7/143). Hz. Musa dünyada ve dünya gözüyle Allah (cc)'ı görmek istemiştir ve görememiştir. Yani Hz. Musa'nın arzusuna verilen olumsuz cevap dünya hayatında gerçekleşmiştir.

"Hz. Musa'nın Cenab-ı Hakk'ı görmek istemesi, O'nun görülebileceğine bir delildir. Zira o, açıkça; "Rabbim bana kendini göster." demiştir. Eğer, rüyet mümkün olmasaydı, Hz. Musa gibi ulu'l-azim bir peygamber, mümkün ve caiz olmayan bir şeyi talep etmezdi. Hz. Nuh'un, tufana kapılan oğlunu kurtarmak istemesi ve Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın yasak ağacın meyvelerini yemeleri üzerine Yüce Allah onları ikaz etmiş, fakat Hz. Musa'nın rüyet talebine mukabil, onu ikaz etmemiş, Hz. Nuh'a dediği gibi "Böyle bir şeyi benden isteme! Sana öğüt veriyorum, Cahillerden olma." dememiştir. Eğer Hz. Musa da Cenab-ı Hakk'ın koymuş olduğu sünnetullah kanunlarına muhalif bir talepte bulunmuş olsaydı elbette ki o da, diğer peygamber gibi serzenişe maruz kalır ve Allah tarafından ikaz edilirdi."⁸³

Mevzuyla ilgili bir âyet ise meâlen şöyledir: "Ehl-i kitap senden, kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyor. Onlar Musa'dan, bunun daha büyüğünü istemişler de, «Bize Allah'ı apaçık göster» demişlerdi. Zulümleri sebebiyle hemen onları yıldırım çarptı. Bilâhare kendilerine açık deliller geldikten sonra buzağıyı (tanrı) edindiler. Biz bunu da affettik. Ve Musa'ya apaçık delil (ve yetki) verdik."⁸⁴ Bu âyette de Allah (cc)'ı dünyadayken görme arzusundan bahsedilir, yani Mu'tezile'ye delil olamaz.

Kısacası Mu'tezile'nin, delil getirdiği âyetlerden hiçbirinde Allah (cc)'ın âhirette görülmemesinin mümkün olmadığından bahsetmez.

Merhum Yaşar Nuri Öztürk ru'yetullâh hakkında Mu'tezile ile aynı fikirdedir. Öztürk yukarıda zikredilen, Ebû Hureyre'nin rivâyet ettiği hadisi de kendi lehine delil getirerek şöyle der: "Şu ayı gördüğünüz gibi Rabbinizi de göreceksiniz" mealinde hadis diye rivâyet edilen kelam, eğer gerçekten Hz. Peygamberin ağzından çıkmışsa, Allah (cc)'ın görüleceğini değil görülemeyeceğini kanıtlar... Bilindiği gibi ayın ışığı bizzat kendinden

⁸² Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, 5/409; İbni Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 13/8129; Razi, 20/503.

⁸³ <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=1291> Erişim Tarihi: 15.07.2019

⁸⁴ en-Nisa 4/153.

değil Güneşten bir tecellidir. Bu demektir ki hadisin, görüleceğini söylediği şey ışığın biz-zat kendisi değil, bir şey üzerine yansımadır. Eğer Zât-ı Mutlak görülecek olsaydı, hadiste Ay yerine Güneş kullanılırdı.⁸⁵

Öztürk'ün bu misali yersiz bir benzetmedir. Zira Güneş ve Ay Allah (cc)'ın farklı özelliklerde yaratmış olduğu iki mahlûkudur. İki mahlûk arasında mahlukiyet açısından kıyas yapılabilir. Ancak bu kıyas, yaratan ve yaratılan arasında uygulanmaz. Bunu yapmak O'nun yaratıcı olduğunu unutmak demektir. Allah (cc) Güneşi kendisine bakılamaz bir özellikte, ayı ise bakılabilir özellikte yaratmıştır. Hadiste anlatılan şey, ayın ışığını nereden alıp almadığı meselesi değil, kendisine bakılabilir ve net bir şekilde görülebilir olduğudur. Bulutsuz havada onu görmeye hiçbir şeyin engel olamamasıdır. Bunun gibi Allah (cc)'ın görüleceğine inanmayanlar dâhil, hiçbir şey O'nun âhirette görülmesine engel olamayacağı anlaşılmaktadır.

İmanı kudsi bir ağaca; cenneti, saadet-i ebediyeyi ve ru'yetullâhı da iman ağacının meyvelerine benzeten⁸⁶ Bediüzzaman (ö. 1960) ru'yetullâh hakkındaki olumlu kanaatini şöyle dile getirir:

“İnsan, kâinatın ekser envaina muhtaç ve alâkadardır. İhtiyacı âlemin her tarafına dağılmış, arzuları ebede kadar uzanmış... Bir çiçeği istediği gibi, koca bir baharı da ister. Bir bahçeyi arzu ettiği gibi, ebedî Cennet'i de arzu eder. Bir dostunu görmeğe müştak olduğu gibi, Cemil-i Zülcelal'i de görmeye müştaktır.”⁸⁷ “Ticaret ve memuriyet için, mühim vazifelerle bu dâr-ı imtihan olan dünyaya gönderilen insanlar; ticaretlerini yapıp, vazifelerini bitirip ve hizmetlerini itmam ettikten sonra, yine onları gönderen Hâlik-ı Zülcelal'ine dönecekler ve Mevlâ-yı Kerim'lerine kavuşacaklar. Yani, bu dâr-ı fâniden gidip dâr-ı bâkide huzur-u kibriyâya müşerref olacaklar. Yani, esbab dağdağasından ve vesaitin karanlık perdelerinden kurtulup, Rabb-i Rahîmlerine makarr-ı saltanat-ı ebedisinde perdesiz kavuşacaklar. Doğrudan doğruya herkes, kendi Hâlik ve Mabudu ve Rabbi ve Seyyidi ve Mâliki kim olduğunu bilecek ve bulacaklar.”⁸⁸

Merhum Suhbi Salih(ö. 1986), Âl-i İmran suresi 15, el-Ahzâb suresi 44 ve İnsan suresi 11. âyetleri ru'yetullâhın varlığına delil oluşturacak şekilde şöylece yorumlar: “Allah (cc) cennetliklere yaklaşır, onları selamlar, onlara sonsuz büyük arşının yanında güzel bir yer ve hoş bir kabul gösterir, onlara rızasını bildirir ve onlarınkini kabul eder. Bu ilâhî hoşnutluk bütün

⁸⁵ Yaşar Nuri Öztürk, **Kur'an'daki İslam**, (18. Baskı) Yeni Boyut Yayınları, İstanbul 1997, 108-109.

⁸⁶ Bediüzzaman Said Nursî, **Şualar**, Envar Neşriyat, İstanbul 1993, 257.

⁸⁷ Nursî, **Sözler**, Envar Neşriyat, İstanbul 1993, 319.

⁸⁸ Nursî, **Mektubât**, Envar Neşriyat, İstanbul 1993, 228.

cennet nimetlerinden daha büyüktür, özellikle cennet sakinleri ilâhî cemâli temaşa ettikleri zaman yüzleri mutluluk, zafer ve sevinç ışıkları saçar."⁸⁹

Sonuç

İnsan, dünyada her şeyi görebilecek kabiliyette yaratılmamıştır. Bu sebeptendir ki, insan maddî varlığı olan birçok şeyi göremediği gibi; ruh, nefis, arzular vb. manevî varlıkları da göremez. İnsan, göremediği halde o türden şeylerin varlığını inkâr etmez. Zira insana, onları göreceği yeti ve istidat verilmemiştir. İnsanın görmesinin sınırlı oluşu Allah (cc) hakkında da geçerlidir, yani O'nu da göremez. Ancak âhirette hayat şartları farklı olduğu için kendi muradına bağlı olarak, Allah'ın ehl-i iman tarafından görüleceği anlaşılmaktadır.

Âlemin değişmesiyle şartların da değişmekte olduğunu söylemek pekâlâ mümkündür. Mesela insan bu dünya hayatında görmek için göze muhtaçtır. İnsan geceleri bazen rüya âlemine geçmektedir. Rüya âleminde ise çok şeyleri gördüğü halde göze veya yön değiştirmeye ihtiyacı yoktur.

İnsana farklı bir âlem olarak hayal âlemi de bahşedilmiştir. İnsan hayal kurup bir şeyleri gözünde canlandırabilir. Bunun için göze ihtiyacı olmadığı gibi yön tayin etmesi de gerekmez. Mesela sevdiği bir gülü, çocuğunu vs. pekâlâ hayalinde canlandırabilmektedir.

Çalışmamızda ele aldığımız âyetlerden de anlaşılacağı üzere Kur'ân âyetleri, bağlamları dikkate alınarak anlamlandırılmalıdır. *Ru'yetullâh* hususunda da bu durum önem arz etmektedir. Zira *ru'yetullâh*'ın olmadığını nazara veren âyetlerin iç ve dış bağlamları tamamen dünya hayatını konu edinirken; *ru'yetullâh*'ın âhirette gerçekleşeceğini ele alan âyetlerin ise iç ve dış bağlamlarının kıyamet ve âhireti esas aldığını görmekteyiz. Bu sebeple dünyada iken Allah'ı (cc) görmek isteyenlere -ister peygamber olsun ister ümmetlerinden olsun- görme izni Allah (cc) tarafından verilmemiştir.

Sonuç olarak, *ru'yetullah* ile ilgili âyetler bağlam esaslı değerlendirildiğinde; âlemin değişmesiyle şartların değişeceği, burada varlıkların birçoğunu görme yeteneğine sahip olarak yaratılan insana, âhirette Sahibini, Malikini, Rabbini görme yeteneği verileceği ve o da kendisine bahşedilen bu yetenekle Rabbini göreceği sonucu çıkmaktadır. İnsana düşen kendisini bu güzel akıbet için hazırlamaktır.

⁸⁹ Subhi Salih, *Ölümden Sonra Diriliş*, (7. Baskı), Trc. Şerafeddin Gölçük, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2014, 28.

Kaynakça

- Abdulkadir Geylani. **Fethü'r-Rabbanî**. 52. Meclis. http://www.abdulkadirgeylani_der-negi.net/?Bid=517152. Erişim Tarihi: 02.12.2019.
- Abdurrahman b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî b. Ebî Hâtim. Thk. Es'ad Muhammed Tayyib, **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**. (1. Baskı), Dâr-u Nezâr Mustafa el-Bâz: Riyâd 1997.
- Adam, Hüdaverdi. **Bazı Kelam Problemleri**. (1. Baskı), Değişim Yayınları: Sakarya 1998.
- Akay, Akif. **İslam İnancında Şefaat**. (1. Baskı), Akçağ Yayınları: Ankara 2016.
- Akdemir, Hikmet. "Taberi'ye Göre Ru'yetullâh Meselesi", **Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**. 2002, sayı: III, s. 7-26.
- Akseki, Ahmet Hamdi. **İslam Dini**. (31. Baskı) Gaye Matbaası: Ankara 1933.
- Alâaddîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî es-Sûfî. **Lübâbu't-Te'vîl Fî Meâni't-Tenzîl (Tefsîr-i Hâzin)**. Dâru'l-Kütübî'l-Arabbiyye: Mısır Tsz.
- Albayrak, Halis. **Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine**. Şule Yayınları: (3. Baskı) İstanbul 1996.
- Ali b. el-Hüseyin el-Müsevî Şerif el-Murtazâ. Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, **Emâli'l-Murtazâ Ğuraru'l-Fevâid ve Düraru'l-Kalâid**. El-Mektebetü'l-Asriyye: Beyrut 2004.
- Arslan, Hulusi - Bozkurt, Mustafa. **Sistemik Kelam**. (1. Baskı), TDV Yayınları: Ankara 2015.
- Ateş, Süleyman. **Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Meali Ve Çağdaş Tefsiri**. I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat: İstanbul 1989.
- Bağavî, Muhyî's-Sünne Ebi Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ud el-Bağavî. **Tefsiru'l-Bağavî (Meâlimü't-Tenzîl)**. I-VIII, (Thk: Heyet), Dar-u Halibe: Riyad h: 1409.
- Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed el-Aynî. **Umdetü'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**. (1. Baskı), Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyyi: Beyrut 2001.
- Bilgiz, Musa. **Kur'ân'da Bilgi Kavramsal Çerçeve Bilgi Türleri**. İnsan Yayınları: İstanbul 2013.
- Bursevî, İsmal Hakki. **Rûhu'l-Beyân**. Sarmaşık Yayınları: İstanbul Tsz.
- Cemâleddîn Ebu'l-Ferec Abdurrahman İbnü'l-Cevzî. Thk. Muhammed Abdülkerim Kâzım er-Râzî **Nüzhetü'l-E'yüni'n-Nevâzır Fî İlmi'l-Vücûh ve'n-Nezâir**. Risâle: Beyrut 1987.
- Cevzî, Ebu'l- Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. El- Cevzî el- Kuraşî el- Bağdâdî. **Zâdü'l- Mesîr Fî İlmi't-Tefsîr**. I-IX (3. Baskı), Mektebetü'l- İslam: Beyrut 1948.
- Cürcânî, Ali bin Muhammed es-Seyyid Eş-Şerif Cürcânî. **Mu'cemu't-Ta'rifat**. Fazilet Yayınları: Kahire h:1403.
- Duman, Mehmet Zeki. **Beyânu'l-Hak**. I-III (3. Baskı), Fecr Yayınları: Ankara 2016.
- Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerir et- Taberî. (Thk. Ebû Suheyb el-Keremî) **Tarihu'l-Ümem ve'l-Muluk**. Beytü'l-Efkârî'd-Devliyye: Amman Tsz. 468;
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. El- Eşâ's es- Sicistâni. **Sünen**. Mektebetü'l-Meârif: Riyad 1988.
- Ebû Hayyân, Muhammed Yusuf Ebû Hayyân el- Endülüsî. Thk. Heyet, **Tefsiru'l-Bahri'l-Muhit**. I-VIII (1. Baskı), Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi: Beyrut 1993.
- Ebû Hilâl el-Askerî. Thk. Muhammed İbrahim Selim. **el-Furûku'l-Luğaviyye**. Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe: Kahire 1997.
- Ebû Hilâl el-Askerî. Thk. Muhammed Osman, **el-Vücûh ve'n-Nezâir**. (1. Baskı). Mektebetü's-Sekâfetü'd-Dîniyye: Kahire 2007.
- Ebû Nasr, İsmail b. Hammâd el-Cevherî. **es- Sihâh Fî'l-Lüğa**. I-VII (2. Baskı) Dâru'l-İlm: Beyrut 1990.
- Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el Kuraşî'l- Mahzûmî. **Tefsir-i Mücâhid**. (1. Baskı), Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi: Beyrut 2005.
- Ebu'l-Yusr Muhammed Pezdevî. **Ehl-i Sünnet Akaidi**. (3. Baskı), Trc. Şerafettin Gölcük. Kayıhan Yayınları: İstanbul 1994.

- Ebu'l-Bekâ Eyyüb b. Musa el-Hüseynî el-Karîmiyyi el-Kefeviyyi. Thk. Adnan Derviş-Muhammed el-Mısırî, **el-Külliyât (Mu'cemu fi'l-Mustalahâti ve'l-Furûki'l-Luğaviyye)**. Müessesetü'r-Risâle: Beyrut 2011.
- Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl el-Eş'arî. **Kitâbu'l-Luma' fi Reddi 'Âlâ Ehli'z-Zeyği ve Bida'**. Matbaatu Mısriyye: Kahire 1955.
- El-Hemmâm Ebû İshâk Ahmed (Sa'lebî). **el-Keşf ve'l-Beyân**. (1. Baskı), I-X, Dâr-u İhyâi't-Türâsi'l-Arabiiyyi: Beyrut 2002.
- Eren, Şadi. **Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'dan Tefsir Nükteleri**. Zafer Yayınları: İstanbul 1998.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed El Ferâhidî. **Kitabu'l-Ayn**. I-IV (1. Baskı), Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi: Beyrut 2003.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüd din Muhammed İbn Yakup el Fîrûzâbâdî. **Tenvîru'l-Mikbâs Min Tefsîr-i İbn Abbâs**. (1. Baskı), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyyi, Beyrut 1992.
- Güllüce, Veysel. "Kur'an'da Hikmet Kavramı Üzerine". **Ekev Akademi Dergisi**. c. 1 sy. 2 (Mayıs 1998) 43-48.
- İbn Atiyye, Kâdî Ebî Muhammed Abdulhak b. Ğâlib b. Atiyye el- Endelûsî. **El-Muharrerü'l- Vecîz Fî Tefsîr-i Kitâbi'l-Azîz**. I-VI (1. Baskı), Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyye. Beyrut 2001.
- İbn Hişam. **es-Sîretü'n-Nebeviyyetü**. Dâru'l-Kütübî'l-Arabî: Beyrut 1990.
- İbn Kayyim El-Cevziyye. **Bedâi'u't-Tefsîr**. Trc. Heyet, Karınca & Polen Yayınları: İstanbul 2011.
- İbn Kesîr, İmam el- Celil el- Hafız İmâdü'd- Din Ebu'l- Fidâ İsmail İbn Kesîr ed- Dîmeşkî. **Tefsîru'l-Kur'ânî'l- Azim**. I-V, (1. Baskı), Dâru'l-Hadîs: Kahire 1988.
- İbn-i Manzur, Muhammed ibn-i Mükerrrem ibn-i Manzur-il Afrikiyyi-l Mısriyyi. **Lisanu'l- Arab**. I-VI, Es- Sekafe ve'l-İ'lam Bakanlığı, Şuuni-s Sekafiyyi el-Amme: Bağdat 1992.
- İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe Numan b. Sâbit El- Kûfî. **El- Fıkhü'l-Ekber**. (1. Baskı), Şerh; Aliyyü'l-Kârî El- Hanefî, Dâru'l- Kütübî'l- İlmiyyi: Beyrut 1995.
- İmam-ı A'zam. **İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri**. Çeviri: Mustafa Öz, İfav. İstanbul 1992.
- Kâdî Abdulcebbar b. Ahmed el-Hemedânî. Thk. Adnan Muhammed Zerkûr. **Müteşâbihu'l-Kur'ân**. Dâru't-Turâs. Kâhire 1969.
- Kâdî Abdulcebbar. Thk. Hıdır Muhammed Nebhâ. **Tenzîhü'l-Kur'ân Ani'l-Metâin**. Dâru'l-Kütübü'l-İlimiyye. Beyrut 2008.
- Kâdî Abdulcebbar. Thk. Ahmet b. Hüseyin b. Ebî Hâşim. **Şerhu Usûli'l-Hamse**. (4. Baskı). Mektebetü Vehbe: Kahire 2006.
- Kara, Ömer. **Kur'an'da Cennet**. Rağbet Yayınları: İstanbul 2002.
- Karagöz, İsmail. **Kur'an'da Zikir Kavramı Ve Allah'ı (cc) Zikir**. (3. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara 2007.
- Karaman, Fikret. **İslamî İnanç Değerleri ve Çağdaş Dini Akımlar**. Çelik Yayınları: İstanbul 2015.
- Kelâbâzî, Ebubekir Muhammed b. İshak Buhari Kelâbâzî. Thk. Ahmed Şemsüddin. **et-Taarruf Li-mezhebi Ehli't-Tasavvuf**. Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye. Beyrut 1993.
- Keskin, Hasan. **Kur'an'da Fitne Kavramı**. Rağbet Yayınları: İstanbul 2003.
- Keskin, Hasan. **Kur'an'da Ümmet Kavramı**. Rağbet Yayınları: İstanbul 2003.
- Kılavuz, Ahmet Saim. **Ana Hatlarıyla İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş**. Ensar Neşriyat: İstanbul 1998.
- Kırımlı İsmail Ferruh Efendi. **Tefsîr-u Mevâkib**. Fazilet Neşriyat: İstanbul 2017.
- Kırkinci, Mehmet. <http://www.mehmedkirkinci.com/index.php?s=article&aid=1291> Erişim Tarihi: 15.07. 2019
- Komasyon. **Günümüz Tefsir Problemleri**. Bilay (Bilimsel Araştırma Yayınları): Ankara 2018.
- Kurt, Hasan. "İmam Mâtürîdî'de Mu'tezilî Ka'bî'nin Eleştirisi", **Bilimname**. XX, 2011/1, 109-134.

- Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdülmelik en-Nîsâbûrî el-Kuşeyrî. **Letâifü'l-İşârât**. el-Mektebetü't-Tevfîkiyye: Tsz.
- Küçük, Raşit. "Abdullah B. Mübarek" Md. **TDV. İslam Ansiklopedisi**. 1/122-124.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed el- Mâtürîdî es-Semerkindî. **Te'vilât'u Ehli's-Sünne**. Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi: Beyrut 2005.
- Mâtürîdî. **Kitâbu't-Tevhîd**. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: Ankara 2003.
- Mâverdî, Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdî el-Basri. **en-Nüket ve'l- Uyûn**. I-VI, Dâru'l- Kütübi'l- İlmiyyi: Beyrut, Tsz.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed el-Kaysî. **Elhidâye ila Bulûğî'n-Nihâye**. (1. Baskı), eş-Şârika el-İmârâtü'l-Arabiyyeti'l-Müttehide: Birleşik Arap Emirlikleri 2008.
- Muhammed Şükri Ahmed Zâviyefî. **Tefsîr-u Dahhâk**. I-II (1. Baskı), Dâru's- Selam: Kahire 1999.
- Mukâtil b. Süleyman. Thk. Hâtim Salih Eddâmin. **el-Vücûh ve'n-Nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm**. (2. Baskı), Mektebetü'r-Rüşd: Riyâd 2011.
- Mukâtil b. Süleyman. Trc. Beşir Eryarsoy. **Tefsîr-i Kebîr**. I-IV (1. Baskı), İşaret Yayınları: İstanbul 2006.
- Müslim, Ebû'l- Hüseyin Müslim İbni'l Haccâc İbni Müslim el Kuşeyrî en- Neysâbûrî. **El-Câmiu's-Sahîh**. Riyad 1998.
- Nesefî, Ebu'l- Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en- Nesefî. **Medârikü't- Tenzîl ve Hakâiki't- Te'vil**. I-III (7. Baskı), Dâr'u-İbni Kesîr: Beyrut 2017.
- Nûreddin Es- Sâbûnî. Çev. Bekir Topaloğlu. **Mâtürîdiyye Akâidi**. (7. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara 2000.
- Nursî, Bediüzzaman Said. **Mektubât**. Envar Neşriyat: İstanbul 1993.
- Nursî, Bediüzzaman Said. **Sözler**. Envar Neşriyat: İstanbul 1993.
- Nursî, Bediüzzaman Said. **Şualar**. Envar Neşriyat: İstanbul 1993.
- Okuyan, Mehmet. **Kur'ân'a Göre Yedi Aşamada Âhîret**. (2. Baskı), Düşün Yayınları: İstanbul 2015.
- Öz, Ahmet. **Kur'ân-ı Anlamada Bağlam**. (1. Baskı), Hikmetevi Yayınları: İstanbul 2016.
- Öztürk, Mustafa. **Kur'ân-ı Kerim Meali Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri**. Düşün Yayıncılık: İstanbul 2011.
- Öztürk, Yaşar Nuri. **Kur'ân'daki İslam**. (18. Baskı) Yeni Boyut Yayınları: İstanbul 1997.
- Râğıb, Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er- Râğıb el- İsfehânî. **El- Müfredât fi Ğarîb-il Kur'ân**. I-II, Nezâr Mustafa el-Bâz: Tsz.
- Râğıb, Ebu'l-Kasım Hüseyin bin Muhammed bin Mufaddal er- Râğıb el- İsfehânî. Trc. Abdalbaki Güneş ve Mehmet Yolcu. **El- Müfredat fi Ğarîb-il Kur'ân**. Yarın Yayınları: İstanbul 2015.
- Râzî, Muhammed Fahrüddin er-Râzî. **Tefsir-i Kebîr (Mefâtihu'l- Ğayb)**. I-XXIII (1. Baskı), Akçağ Yayınları: Ankara 1994.
- Sa'lebî, el-Hemmâm Ebû İshâk Ahmed (Sa'lebî). **el-Keşf ve'l-Beyân**. (1. Baskı), I-X, Dâr-u İhyâi't-Türâsî'l-Arabiyyi: Beyrut 2002.
- Salih, Subhi. Trc. Şerafeddin Gölcük. **Ölümden Sonra Diriliş**. (7. Baskı), Kayihan Yayınları: İstanbul 2014.
- Soysaldı, Mehmet. **Asırların İdrakine Kur'ân Tarihi**. Step Ajans Reklam ve Matbaacılık: İstanbul 2015.
- Soysaldı, Mehmet. **Hayatımıza Yön Veren Ayetlerin Tefsiri**. Beka Yayıncılık: İstanbul 2018.
- Süddî, Ebu Muhammed İsmail b. Abdurrahmân es-Süddî'l- Kebir. Thk. Muhammed Ata Yusuf. **Tefsir-u Süddî'l- Kebir**. (1. Baskı), Dâru'l-Vefa: b. y. y. 1993.
- Şerif el-Murtazâ, Ali b. el-Hüseyin el-Müsevî Şerif el-Murtazâ. Thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. **Emâli'l-Murtazâ Ğuraru'l-Fevâid ve Dürarü'l-Kalâid**. El-Mektebetü'l-Asriyye: Beyrut 2004.
- Şimşek, Mehmet Sait. **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**. I-V, Beyan Yayınları: İstanbul 2012.

- Tabersî, Ebû Ali el-Fadl b. Hasan et-Tabersî. **Mecmau'l- Beyân Fî Tefsîri'l- Kur'ân**. I-X (1. Baskı). Dâru'l- Murtazâ: Beyrut 2006.
- Tirmizî, Ebû Îsâ, Muhammed b. Îsâ et- Tirmizî. **el-Câmiu'l-Kebîr, (Sünen-i Tirmizî)**. Mektebetü'l- Maârif: Riyad Tsz.
- Tiyek, Fatih. **Kur'ân'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar**. Ankara Okulu Yayınları: Ankara 2015.
- Ünverdi, Veysi. "Kâdî Abdulcebbar'ın Rü'yetullah'ın Reddine İlişkin Dayanakları". **Bilimname**. XXVIII, 2015/1, 201-245.
- Vankulu Mehmet. **Vankulu Lügati**. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: İstanbul 2015.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. **Hak Dini Kur'ân Dili**. I-X, Eser Neşriyat ve Dağıtım: İstanbul 1979.
- Yılmaz, Ali. "Kur'ân-ı Kerim'de "Yevm/Gün" Kavramıyla Zikredilen Ahiret İsimleri". **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**: 2001/16, 141-171.
- Yılmaz, Mehmet Faik. **Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münasebet**. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara 2009.
- Zemahşerî, Thk. Adil Ahmed Abdul Mevcud; Ali Muhammed Muavviz. **el-Keşşaf an Hakaik-ı Ğavamızı't- Tenzil ve Uyuni'l- Ekavil fi Vücuhi't- Tevil**. I-VI (1. Baskı), Mektebetü Abikan: Riyad 1998.
- Zemahşerî, Carullah Ebi'l-Kasım Mahmud b. Ömer ez-Zemahşerî. **Esâsu'l-Belâğa**. <http://www.al-mostafa.com.s>. Erişim Tarihi: 03.07.2012.

Structured Abstract

Allah (cc) has sent the book of the Holy Quran to ensure the happiness of the two worlds. To be able to understand the Qur'an, which is sent to be read and understood and guided and brought to life, no doubt; Knowledge of the Qur'an and hadith, grammar knowledge, to be aware of the eloquence of the Arabic language, the ability to comment, taking into account the context and so on. some issues are important.

In terms of understanding the Qur'an in a healthy way, the context mentioned above is an extremely important factor. Context phenomenon; internal and external context. Its internal context is in the form of verse, passage, surah and subject context; the external context of the verses, landing place, time, backdrop, such as the cause possible to evaluate the scope. It is a fact that the verse, passage and surah context of the internal context elements are *tevkîfî*. In this respect, there are information transferred from clerks of revelation in the authentic hadith sources. According to the scribes of revelation, Hz. The Prophet himself would declare each verse to be placed in which part of the surah. They wrote to that part of the Prophet. Therefore, to say that successive verses are not connected or related to each other and are in a random order, as it is contrary to scientific facts; it cannot be considered that this idea contains a pure intent.

Even a word of any person; to whom, when, where, in which environment, for what reason, in what style,... he said, is important in terms of the meaning of the word; it is not appropriate to say that this context is not important for the Holy Quran. Ammar b. When Yasir and some of his companions were subjected to various forms of torture due to the Islamic religion, their hearts were full of faith, but with their tongues. The Qur'an declares that the use of expressions against the Prophet does not harm their faith. So this Companions, it is important in which context they used the statements against to Hz. Prophet. Because a person who uses the same statements voluntarily but not under force, the faith of the Companions who were tortured even though they came out of faith and swore to curses because of these statements were registered with the Qur'an. This reveals that the context of the word is extremely important.

In this study, we will examine the issue of *ru'yetullâh* in the Qur'an based on context. Context (*siyak-sibak*) is examined on the basis of the rissue; it will be understood that the *ru'yetullâh* is not in the world but will be realized in the hereafter. Because, when examining the verses expressing the absence of *ru'yetullâh*, these verses before and after

the world life is mentioned; When examining the verses that states that there is ru'yetullâh, it will be seen clearly that these verses are mentioned in the hereafter and the life of the Hereafter.

The question of ru'yetullâh (Allah's being seen by the believers in the hereafter) is one of the controversies of the sects of faith. Ahl al-Sunnah, while trying to prove that the ru'yetullâh will only take place in the Hereafter on the basis of mental and transplant evidence; Some sects of faith such as Mu'tezile have argued that this is not possible in both worlds. In this context, both groups base their views on verses regarding the sight of Allah in the Hereafter. Sometimes it is seen that the same verses and sometimes different verses bring evidence. However, we believe that in this context, healthy information cannot be obtained if context is not taken as basis.

Sunni commentators state that the revelations regarding the ru'yetullah reveal that Allah will be seen in the Hereafter. However, this opinion does not declare any idea about the pleasure of seeing the Prophet. They convey the following hadith attributed to the Prophet: *"Some people; They said: 'Messenger, will we see our Lord on the Day of Resurrection?' Hz. The Prophet (s.a.v.) replied: "Do you have trouble seeing the Sun and Moon in cloudless times?". They said "No". "That is how you will see your Lord."*

Ru'yetullah should not be understood as "seeing with head eye" only. Because, even in this world life, people have the ability to see in different ways such as seeing in a dream and bringing them to their dreams. From this point of view, the Ahl-i Sunnah expresses how Allah will be seen by the believers in the Hereafter in an unknown way, as it suggests different vision abilities; it does not prejudice the context of the relevant verses.